

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Collective monograph

ISBN 979-8-88992-695-5

DOI 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2

BOSTON(USA)-2023

ISBN – 979-8-88992-695-5

DOI – 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2

*The latest philosophical
achievements of the development
of modern jurisprudence*

Collective monograph

Boston 2023

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

ISBN – 979-8-88992-695-5

DOI – 10.46299/ ISG.2023.MONO.LEGAL.2

Authors – Kuzmenko I., Koropatov O., Zalievska I., Dumanskyi R., Halunko V., Denysova A., Kuzmenko I., Liubchuk V., Loginova M., Поліщук М.Г., Karpova N., Piestsov R., Derkachova N., Makarova O., Konchakovska V., Sanakoiev D., Lukomska A., Канищев Г.

REVIEWER

Romanova Alona – Doctor of Law, Associate Professor, Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law, Constitutional and International Law of the Institute of Law, Psychology and Innovative Education of Lviv Polytechnic National University.

Strelchenko Oksana – Doctor of law, Professor of the Department of Public Administration and Administration of the National Academy of Internal Affairs, Professor.

Published by Primedia eLaunch

<https://primediaelaunch.com/>

Text Copyright © 2023 by the International Science Group(isg-konf.com) and authors.

Illustrations © 2023 by the International Science Group and authors.

Cover design: International Science Group(isg-konf.com). ©

Cover art: International Science Group(isg-konf.com). ©

All rights reserved. Printed in the United States of America. No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required.

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe and Ukraine. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science.

The recommended citation for this publication is:

The latest philosophical achievements of the development of modern jurisprudence: collective monograph / Kuzmenko I., Koropatov O., Zalievska I., Dumanskyi R. – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2023. 126 p. Available at : DOI – 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT
OF MODERN JURISPRUDENCE

TABLE OF CONTENTS

1.	ADMINISTRATIVE LAW, ADMINISTRATIVE PROCESS	
1.1	<p>Kuzmenko I.¹, Koropatov O.¹, Zalievska I.¹, Dumanskyi R.¹</p> <p>THE MECHANISM OF LEGAL REGULATION OF THE APPLICATION OF POLICE MEASURES IN UKRAINE</p> <p>¹ Department of Administrative Law and Administrative Procedure (Kherson Faculty of Odessa State University of Internal Affairs, Kherson, Ukraine)</p>	6
2.	FINANCE LAW	
2.1	<p>Halunko V.¹, Denysova A.², Kuzmenko I.², Liubchik V.²</p> <p>TAX EVASION IS A NEGATIVE FACTOR OF THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE</p> <p>¹ Department of Professional and Specialized Disciplines Kherson Faculty Odessa State University of Internal Affairs (Kherson, Ukraine)</p> <p>² Department of Administrative Law and Administrative Procedure Odessa State University of Internal Affairs (Odessa, Ukraine)</p>	15
3.	LABOR LAW, SOCIAL SECURITY LAW	
3.1	<p>Loginova M.¹</p> <p>ЗВІЛЬНЕННЯ ЗІ СЛУЖБИ (З ЛАВ НПУ): ОРГАНІЗАЦІЯ, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ</p> <p>¹ Department of Civil Law and Procedure of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs</p>	24
4.	THE CIVIL PROCESS	
4.1	<p>Поліщук М.Г.¹</p> <p>АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ</p> <p>¹ Кафедри цивільно-правових дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ</p>	33
5.	THE CRIMINAL PROCESS	
5.1	<p>Karpova N.¹, Piestsov R.², Derkachova N.², Makarova O.², Konchakovska V.²</p> <p>PECULIARITIES OF CRIMINAL PROCEEDINGS AGAINST THE DIRECTOR, DETECTIVES AND EMPLOYEES OF THE NATIONAL ANTI-CORRUPTION BUREAU OF UKRAINE</p> <p>¹ Faculty of law, Academician Yuri Bugay International University of Science and Technology</p> <p>² Department of Jurisprudence and Branch Legal Disciplines Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University</p>	42

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT
OF MODERN JURISPRUDENCE

5.1.1	КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИРЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	43
5.1.2	КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	51
5.1.3	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЗАТРИМАННЯ ДИРЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	56
5.1.4	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЗАТРИМАННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	56
5.1.5	ОСОБЛИВОСТІ ПІДСЛІДНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ДИРЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	57
5.1.6	ОСОБЛИВОСТІ ПІДСЛІДНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	58
5.1.7	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ДИРЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	59
5.1.8	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	60
5.1.9	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ДИРЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	60
5.1.10	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПРАЦІВНИКАМ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	62
5.1.11	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ДИРЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	64
5.1.12	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	65
5.1.13	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОСАДИ ДИРЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВИНЕСЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО ВИРОКУ ЩОДО НЬОГО	65
5.1.14	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОСАДИ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВИНЕСЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО ВИРОКУ ЩОДО НЬОГО	66

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT
OF MODERN JURISPRUDENCE

5.2	<p>Sanakoiev D.¹, Lukomska A.²</p> <p>PROBLEMATIC ASPECTS OF PROVING THE RECEIPT OF UNLAWFUL BENEFIT BY JUDGES DURING PRE-TRIAL INVESTIGATION</p> <p>¹ Department of Criminal Procedure and Strategic Investigations, Dnipro State University of Internal Affairs</p> <p>² Educational and Research Institute of Law and Training for the National Police of Ukraine, Dnipro State University of Internal Affairs</p>	67
6.	THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW	
6.1	<p>Каніщев Г.¹</p> <p>ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У КОНСТИТУЦІЯХ І КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОЕКТАХ "ПЕРШОЇ ХВИЛІ" (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX СТ.)</p> <p>¹ Кафедра права. Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»</p>	76
6.1.1	КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ І КОНСТИТУЦІЯ. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	76
6.1.2	КОНСТИТУЦІЯ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ 1791 Р.	80
6.1.3	КОНСТИТУЦІЇ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ І АВСТРО – УГОРЩИНИ («КОРОЛІВСТВ І ЗЕМЕЛЬ, РЕПРЕЗЕНТОВАНИХ У РЕЙХСРАТІ»)	84
6.1.4	УКРАЇНСЬКІ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЕКТИ (СЕРЕДИНА ХІХ – ПОЧАТОК XX СТ.)	99
6.1.5	«ОСНОВНІ ДЕРЖАВНІ ЗАКОНИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ» 1906 Р.	109
	REFERENCES	119

SECTION 1. ADMINISTRATIVE LAW, ADMINISTRATIVE PROCESS

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2.1.1

1.1 The mechanism of legal regulation of the application of police measures in Ukraine

An important function of the state is to ensure law and order in the country. Human rights and freedoms are enshrined at the legislative level, so their observance and guarantee by the state can be enforced. Among the government's obligations in the field of protection of human and citizen rights, an important role is played by prevention, prevention of offenses and timely response to them. This function of the state is entrusted to law enforcement agencies, in particular to the National Police of Ukraine. The implementation of the given powers takes place within the framework of the application of police measures that limit a number of human rights and freedoms, especially this applies to coercive measures. The powers of the police, enshrined in law, should contribute to the maintenance of law and order, and not create grounds for violating people's rights. It is quite logical that the use of police measures violates certain rights and freedoms, but it is forbidden to abuse this right on the part of the police officer. The prohibition of torture by National Police officers during the performance of official duties is particularly pronounced in national legislation [2, p. 53].

In order to protect human rights and freedoms, prevent threats to public safety and order or stop their violation, preserve the health and lives of citizens, the National Police of Ukraine, as an executive authority, takes measures to respond to offenses defined by the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Criminal Procedure Code by the Code of Ukraine, on the grounds and in the order determined by the current national legislation.

Chapter V of the Law of Ukraine "On the National Police" [6] provides a definition: a police measure is an action or set of actions of a preventive or coercive nature that restricts certain rights and freedoms of a person and is used by the police in accordance with the law to ensure the fulfillment of the powers assigned to the

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

police. The police received a clearly defined list of such measures within the framework of the law.

To fulfill the tasks assigned to the police, police preventive measures and coercive measures defined by the Law of Ukraine "On the National Police" are applied within their competence. However, the police may sometimes apply other measures defined by separate laws. Each type of police measure has appropriate grounds for its use.

The list of preventive police measures (Article 30 of the Law of Ukraine "On the National Police"), which, in accordance with the law, can be applied by police officers during the performance of their duties and functions:

1) verification of a person's documents (Article 32 of the Law of Ukraine "On the National Police");

2) interviewing a person (Article 33 of the Law of Ukraine "On the National Police");

3) surface check (Article 34 of the Law of Ukraine "On the National Police");

4) stopping a vehicle (Article 35 of the Law of Ukraine "On the National Police");

5) requirement to leave a place and restriction of access to the specified territory (Article 36 of the Law of Ukraine "On the National Police");

6) restriction of movement of a person, vehicle or actual possession of an object (Article 37 of the Law of Ukraine "On the National Police");

7) breaking into a person's home or other property (Article 38 of the Law of Ukraine "On the National Police");

8) verification of compliance with the requirements of the permit system of internal affairs bodies (Article 39 of the Law of Ukraine "On the National Police");

9) use of technical devices and technical means that have the functions of photo and film shooting, video recording, photo and film shooting equipment, video recording (Article 40 of the Law of Ukraine "On the National Police");

10) verification of compliance with restrictions established by law regarding persons under administrative supervision and other categories of persons;

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

11) police custody (Article 41 of the Law of Ukraine "On the National Police").

The term "preventive measures" means preventive, preventive, precautionary actions. Therefore, preventive measures, as a way of preventing offenses, have their own characteristics:

• *are applied:*

- for the purpose of prevention, prevention of offenses;
- and provided there is no illegal act;
- to ensure public order and public safety during emergency situations;

• *may have a purpose:*

- prophylactic;
- prevention of harmful consequences.

The application of preventive measures by the police is not an end in itself, they are designed to complement other measures, such as educational, informational and explanatory measures. Preventive measures are based on the principles of necessity, efficiency, legality, proportionality and with respect for human rights and freedoms. They provide for the application of restrictions on certain rights and freedoms to people and organizations in cases established by law, which is of a coercive nature, but offenses may not be present. These preventive measures are aimed at protecting the interests of public safety and order, preventing crimes.

The essence of preventive police measures is manifested in:

- illegal behavior on the part of a specific person who is prone to it is prohibited,
- elimination of reasons contributing to the commission of an offense, creation of conditions for their commission.

Preventive police measures include one or a set of actions that limit certain rights and freedoms of a person, the use of which is not always related to the illegal behavior of a person, are applied in accordance with the requirements established by law to ensure the fulfillment of the powers entrusted to the police.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

List of coercive police measures (Article 42 of the Law of Ukraine "On the National Police"), which, in accordance with the law, may be used by police officers in the course of exercising their powers [4]:

- 1) physical impact (force);
- 2) use of special means;
- 3) use of firearms.

In the theory of administrative law, the basis of the classification of measures of administrative coercion was the purpose of their application. These measures are used with a threefold purpose: a) to prevent various anti-social manifestations, to prevent the creation of a certain illegal situation (prevention); b) to stop a started or already committed illegal act and ensure proceedings in cases of administrative misdemeanors (termination); c) to punish persons who have committed offenses (responsibility) [1, p. 60]. According to the triple purpose, measures of administrative coercion are divided into three groups: administrative preventive measures, measures of administrative suspension and administrative fines.

In the context of distinguishing preventive measures from coercive measures, it is necessary to proceed from the fact that, firstly, this measure is used in the state administration to protect social relations that arise in the sphere of state activity; secondly, it is used for the purpose of protecting law and order, i.e. preventing or stopping offenses or bringing perpetrators to justice (as a rule, administrative); thirdly, such a measure is applied precisely in a coercive manner, that is, regardless of the will and desire of the subject to whom it is applied, often with the possibility of using other coercive measures for its implementation; fourth, it applies to persons not subordinate to the body or official who uses it, and, fifth, the grounds and procedure for applying this measure are established by administrative and legal regulations [5, p. 19].

Administrative and coercive police measures occupy the main place in the administrative activities of the police, as they ensure, in particular: unimpeded implementation of preventive measures to prevent the commission of offenses; protection of rights, freedoms and interests of people and citizens, public order and

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

public safety; termination of committed offenses; collection of evidence; identification and detention of the offender; bringing guilty persons to justice; restoration of justice in society, etc. Therefore, the more effective the administrative coercion measures that the National Police of Ukraine will be able to apply, the better the crime prevention and the more effective the crime prevention process will be.

Article 29 of the Law of Ukraine "On the National Police" outlines the requirements for police action:

- The police measure is used exclusively for the execution of police powers. The chosen police measure must be legal, necessary, proportionate and effective.

- The chosen police measure is legal if it is defined by law. The police officer is prohibited from applying any measures other than those defined by the laws of Ukraine.

- The chosen police measure is necessary if it is impossible to apply another measure for the performance of police powers or its application will be ineffective, and also if such a measure will cause the least harm both to the addressee of the measure and to other persons.

- The applied police measure is proportionate if the damage caused to the rights and freedoms of a person protected by law or the interests of society or the state does not exceed the good for the protection of which it is applied or the created threat of damage.

- The chosen police measure is effective if its application ensures the fulfillment of police powers.

- A police measure is terminated if the goal of its application is achieved, if the impossibility of achieving the goal of the measure is obvious, or if there is no need for further application of such a measure.

It is important that during the implementation of preventive police measures, the police officer is obliged to inform the person about the reasons for the application of the police measure to him, to inform him of the normative legal acts on the basis of which they are applied.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

The warning about the application must be clear, both for one person and for a group of people. The police officer must warn the person in advance about the use of a certain police measure against him, as well as give him enough time to comply with the legal requirement, and only then apply it. However, there are exceptions when it is impossible to give such a warning and a delay may cause harm to the life and health of a person or a police officer.

A police officer is obliged to follow the rules of personal identification, which includes a uniform and a special token (breast badge) that is placed on the uniform, an official ID card. When a citizen addresses a police officer, or when he addresses a person, the police officer must state his surname, position, special rank and present his official ID upon request, giving the opportunity to familiarize himself with the information contained in it, without issuing the ID out of hand.

The reasons for the use of police measures depend on the degree of the specific threat of personal danger or the danger of other people.

The application of any police measure must comply with the provisions of the Law. The chosen police measure is legal if it is defined by law. The police officer is prohibited from applying any measures other than those defined by the laws of Ukraine. The chosen police measure is necessary if it is impossible to apply another measure for the performance of police powers or its application will be ineffective, and also if such a measure will cause the least harm to both the addressee of the measure and other persons. The legality of the procedure for its implementation and the specifics of its application depends on the employee of the internal affairs bodies himself, on the conscientious performance of his duties, compliance with the principles of the National Police of Ukraine.

Today, police measures and the conditions for their application are clearly prescribed at the level of the law, and not at the level of instructions, as was the case earlier. They have a leading role in the administrative activities of the police, because they ensure: overcoming resistance to conducting a preventive police measure; restoration of public order and security; protection of life and health of citizens; localization of negative consequences, including preservation of the scene of the

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

incident in its original, unaltered state, recording and collection of material evidence at the scene of the incident in the manner prescribed by law; termination of the commission of the offense; identification of the offender; detaining the offender in a legal manner, delivering him to the territorial division of the police, ensuring the drawing up of a report on an administrative offense in the event that it is impossible to draw it up at the place of the offense; conducting a pre-trial investigation of criminal offenses within the limits of the specified jurisdiction; searching for persons who are hiding from pre-trial investigation bodies, the investigating judge, the court, who are evading the execution of a criminal sentence, who have gone missing; regulation of traffic, control over legality of operation of vehicles; escorting vehicles in cases specified by law; conducting proceedings in cases of administrative offenses, making decisions on the application of administrative fines and ensuring their implementation; taking measures to prevent and stop domestic violence; implementation of the protection of individuals and objects of private and communal property rights on a contractual basis; control over compliance by individuals and legal entities with special rules and procedures for the storage and use of weapons, special means of personal protection and active defense, ammunition, explosive substances and materials, other objects, materials and substances covered by the permit system of internal affairs bodies; the personal safety of the police officer, the safety of others and the violator, and others.

An important direction of the strategy of police activity is a reasonable balance of choice between preventive and coercive actions in the course of countering offenses. When applying police measures, the rights and freedoms of a person are restricted, but the crimes must be directly proportional to the values of the legal sovereign state.

These restrictions must necessarily take into account the interests of the individual, society and the state, which creates the necessary balance for the application of a certain police measure. Respect for a person, protection, protection of his honor and dignity is the duty of all state bodies, including the National Police of

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Ukraine. Ensuring legal guarantees of legality is a constitutional duty of the police to ensure that people exercise their rights, freedoms and responsibilities.

Preventive police measures are used to prevent and prevent crimes; to ensure the protection of human rights and freedoms, as well as the interests of society and the state; combating crime; maintenance of public safety and order; providing, within the limits defined by law, assistance services to persons who need it for personal, economic, social reasons or as a result of emergency situations.

The preventive effect of the application of preventive police measures can be ensured during the detection of offenses or attempts to solve them. They do not contain the element of punishment of the person to whom they can be applied, their use is often not related to the illegal behavior of a specific person.

Preventive police measures do not have a punitive nature, they do not require establishing the guilt of the offender as a mandatory condition of use, or other mandatory signs of illegal action. Through the use of these measures, police officers create conditions for strict compliance with laws, detection and termination of offenses, warn and avert the possibility of encroachment on the interests of society and the state, which are protected by law.

Grounds for applying such preventive police measures as a surface check, stopping a vehicle, may be a real assumption of a person's intention to commit a crime; measures – the requirement to leave a place and restriction of access to a certain territory, restriction of movement of a person or vehicle or actual possession of an object in the event of the occurrence of circumstances threatening public safety and order, etc.

A distinctive feature of preventive measures from a legal point of view is the regulation and ordering of social relations with the help of administrative and legal norms and preventive action. Coercive police measures involve the use of physical force, the use of special means and firearms. However, they are used only in exceptional situations, when preventive measures were not effective or when socially dangerous actions cannot be stopped in any other way, except by coercive measures.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

The police measure cannot be used by authorized bodies and officials other than on the basis and in the manner established by law [3]. The application of police measures is carried out within the competence of the police, in direct accordance with the law. The application of these measures must comply with constitutional and legal principles and "legally" limit the rights and freedoms of offenders. Police measures can be applied exclusively by employees of the authorized central executive body for the purpose of fulfilling the assigned powers.

Employees of the National Police of Ukraine must know and be able to appropriately apply police preventive measures or coercion that do not go beyond the limits established by law. Their application is regulated not only by national legislation, but also by international legal acts, for example: Recommendation of the Committee of Ministers to the member states of the Council of Europe "On the European Code of Police Ethics"; Code of conduct for law enforcement officials; Resolution of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe "On the Declaration on the Police"; Resolution of the UN General Assembly "Code of Conduct for Law Enforcement Officials" and other international acts.

Compliance with the requirements of the law in their application is ensured by systematic control by higher authorities and officials, the right of appeal, and other methods established by law.

Conclusions. Police measures are used in public administration and management, in administrative and jurisdictional activities to protect social relations that arise in certain areas of public activity on the basis of national legislation. The mechanism of legal regulation of their application provides grounds and determines the procedure for the application of appropriate preventive or coercive measures by Ukrainian police officers throughout the territory of the Ukrainian state.

SECTION 2. FINANCE LAW

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2.2.1

2.1 Tax evasion is a negative factor of the economic security of Ukraine

In Ukraine today, especially in wartime conditions, the negative consequences of underfunding state structures from the state budget are being observed more than ever. From 1991 until now, the state budget of Ukraine has always been in surplus, which means more expenditures than revenues. Therefore, the situation of underfunding of the main administrators, rejection of many items of their budget requests is quite logical. Therefore, the situation of underfunding of the main administrators, rejection of many items of their budget requests is quite logical. A significant part of the budget consists of taxes, and therefore the problem of tax evasion is a crime that affects the economic security of the state and is an integral component of national security.

In its reports, the Ministry of Finance of Ukraine provides the following statistics regarding revenues to the state budget of Ukraine as of 2022 - tax revenues accounted for 56.92% of the budget. These are such statistical data [8]:

- internal taxes on goods and services – 34.50%,
- taxes on income, profit and increase in market value – 15.58%,
- value added tax on imported goods – 14.73%,
- value-added tax on domestic goods (taking into account budget compensation) – 13.79%,
- personal income tax – 8.75%,
- corporate income tax – 6.83%,
- rent and fees for the use of other natural resources – 5.16%,
- excise tax on excise goods manufactured in Ukraine – 3.57%,
- excise tax on excise goods imported into Ukraine – 2.41%,
- taxes on international trade and foreign operations – 1.48%,
- other taxes and fees – 0.19%.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

The relevance of the problem is enhanced by the fact that taxpayers are constantly updating and creating new tax evasion schemes. That is why state control bodies must constantly change their algorithms for dealing with tax offenses, and the legislative branch of government, in accordance with new challenges, must improve the current legislation on the way to combat this negative phenomenon. "Analysis of legislation, organizational processes, information space, communicative and methodological support indicates significant gaps in the implementation of state policy in the field of state financial control" [11, c. 124] in Ukraine, including in the field of payment of taxes and fees. The problem of combating and preventing offenses in the tax sphere under the control of state bodies of all countries of the world is not accidental, this indicates the importance of its solution, both at the state level and at the geo-economic level. In Ukraine in 2021, up to 800 criminal proceedings from the category of tax evasion were registered every month, and only 10% of them were brought to court for further consideration.

Taxation largely depends on the level of tax culture of taxpayers, which largely determines the formation of tax behavior of all its participants. The tax behavior of the population is determined by value orientations, including legal norms, motivations, customs, traditions and customs that have a direct impact on the formation of tax culture. Its level is quite low in Ukraine. Article 67 of the Constitution of Ukraine imposes a legal obligation on every person to pay taxes: "everyone is obliged to pay taxes and fees in the manner and amounts established by law", this is one of the characteristic features of state sovereignty. "The main source of law in Ukraine is a normative legal act" [10, c. 11], that is why it is so important to provide the legal meaning of this concept. Article 6 of the Tax Code of Ukraine defines: "tax is a mandatory, unconditional payment to the relevant budget or to a single account managed by taxpayers"; "fee (fee, contribution) is a mandatory payment to the corresponding budget or to a single account managed by fee payers, with the condition that they receive a special benefit, including as a result of acts for the benefit of such persons by state bodies, local self-government bodies, other by

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

authorized bodies and persons of legally significant actions" [13]. As for payment terms and amounts, they are prescribed in the Tax and Customs Codes of Ukraine.

The economic security of the state depends on many factors, in particular, the efficiency of its tax system takes an important place among them. An indicator of the effectiveness and productivity of the functioning of the tax system is the scale of the use of tax avoidance (legal) and evasion (in violation of the law) schemes in the country. For example, let's list the main schemes and the amount of budget losses from them for 2021 in Ukraine (statistics are given in accordance with studies conducted by the CASE Ukraine Center for Socio-Economic Research and the Institute of Socio-Economic Transformation [14]):

- *distortion of the tax base:*
 - decrease in turnover of natural persons-entrepreneurs (concealment of sales volumes) – losses amounted to UAH 1-6.3 billion,
 - non-transfer by enterprises of a single contribution to mandatory state social insurance and insurance contributions to mandatory state pension insurance,
 - submission of knowingly false data due to understatement of income, property valuation or other subject of taxation,
 - non-submission or incomplete submission of relevant documents required for tax calculation,
 - non-submission or late submission of tax returns,
 - providing unreliable documents for tax calculation (concealment of income, property, etc),
 - non-withholding or absence of transfers of personal income tax amounts to the budget;
- *embezzlement of value added tax:*
 - formation of a scheme tax credit – losses amounted to UAH 24-30 billion;
- *violation of customs regulations:*
 - manipulation of the customs value of goods,

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

- interrupted transit,
- schemes of offenses using postal transfers;
- *transfer of profits offshore* – losses amounted to UAH 15-35 billion;
- *abuse of tax benefits and preferences and special regimes*:
 - individual entrepreneurs pay cash to their unregistered employees instead of hiring them – losses amounted to UAH 6-10 billion,
 - submission of unreliable documents for the purpose of illegally obtaining tax benefits or preferences,
 - failure to provide information regarding the loss of grounds for receiving tax benefits;
- *minimization of taxes through the services of conversion and transit centers* – losses amounted to UAH 17-25 billion;
- *the shadow market for renting agricultural land and agricultural products* – losses amounted to UAH 10-46.5 billion.

Statistical data confirm the importance at the state level of combating illegal ways of tax evasion. These offenses have socially dangerous consequences, namely in the form of actual failure to receive funds at the local or state level or state trust funds in significant, large or particularly large amounts. The object of the criminal offense of evasion of taxes, fees (mandatory payments) is the procedure established by law for the taxation of individuals and legal entities, which is ensured by the receipt of taxes, fees or other mandatory payments in the system of forming the revenue part of the state, local budgets or state trust funds. The presence of an intention to avoid paying taxes, fees, and other mandatory payments can be evidenced by:

- misrepresentation in accounting or reporting documentation;
- non-posting of cash received for the performance of works or services;
- keeping double (official and unofficial) accounting;
- use of bank accounts that have not been reported to the state tax authorities;
- overestimation of actual costs included in the cost of goods sold;
- and other.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Offenses are characterized by the presence of actions that are expressed in the evasion of paying taxes or fees, and in the future, feeling their impunity, business entities switch to fictitious entrepreneurship, as a result, the rapid growth of the shadow economy. This is a direct threat to the country's economic security. According to statistical data of the Ministry of Economy of Ukraine, the level of the shadow economy in 2021 was 32% of the official gross domestic product, in 2020 – 30%, in 2019 – 28% [9]. Therefore, for Ukraine, the need to create a system of control and monitoring of threats to economic security, including from the side of criminality, as well as finding constructive ways to limit and eliminate them by law enforcement agencies, becomes imperative.

Tax evasion is one of the types of economic crimes. Unpaid taxes narrow the revenue base in the state and municipal budgets, which exacerbates the problem of the state's lack of funds. The preservation of this phenomenon causes enormous damage to society, disrupting the normal functioning of the state as a whole. Tax evasion has become part of Ukrainian business culture, since not every action of a taxpayer in the context of reducing the tax burden occurs due to a violation of current legislation, entrepreneurs are actively searching for legal methods of reducing their tax payments. Tax evasion is an action or inaction of an economic entity that occurs according to the relevant schemes in violation of the tax legislation of Ukraine, and therefore it is an offense involving criminal (Criminal Code of Ukraine) or administrative liability (Code of Ukraine on Administrative Offenses). In Article 123 of the Tax Code of Ukraine, intentional evasion of taxes also includes financial responsibility (payment of a fine and penalty), but this does not exempt persons from administrative or criminal liability. Conducting business without registration on the territory of the country, which automatically implies non-payment of taxes to the state budget, is a violation of tax legislation, it is a direct sign that this organization is a component of the shadow economy, that is, an illegal business.

In the system of national security, economic security is the material basis of the country's national sovereignty, which ensures other components of national security. It «a state of dynamic equilibrium of the economic system, in which the

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

organizational and functional architecture of the institutional environment of the system of state regulation of the national economy is built on the principles of non-discretion and allows early detection of endogenous and exogenous threats, maximum elimination of the negative effects they provoke, prompt adaptation to changes in the external and internal environments with taking into account the supranational, national and local target orientations of the sustainable development of the economy and on the basis of balancing the interests of various groups of economic agents» [7, c. 69]. An increase in the amount of tax evasion leads to a greater volume of underfunding of the state budget, and therefore Ukraine becomes weaker as a sovereign state. That is why it is so important to eliminate existing threats, in particular in the field of tax offenses. In our opinion, for this purpose it is necessary:

- implementation of permanent state monitoring and control over tax evasion processes; expansion of opportunities for tax authorities to carry out documentary checks of taxpayers (legal entities and individuals, financial institutions, permanent and representative offices of non-residents) on legal grounds, and for law enforcement agencies to reproduce actions aimed at detecting and combating tax offenses;

- application by all institutions of state power of media, economic, legal and administrative measures of influence on business entities aimed at preventing tax evasion;

- improvement of national legislation in the field of taxation, taking into account the economic efficiency of the adopted laws. Namely, the preserved balance of conditions prescribed by current legislation, where, on the one hand, the legal obligation of an individual or legal entity is to pay mandatory payments to the state and local budgets, to state trust funds - the violation of which will have the consequences of legal liability, and on the other hand, the availability of the opportunity to perform these actions is the creation of a favorable tax climate for the growth of entrepreneurial activity. Strengthening responsibility for offenses that have particularly negative trends of influence on the economic security of the state;

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

- extrapolation of constructive domestic and foreign experience, both in law-making and in the practice of work of bodies of the executive branch of government;
- constant study of newly formed tax evasion schemes in the economic space of Ukraine and the world and timely response to them, in particular, the introduction of new legal norms to combat this phenomenon.

Among the positive steps at the state level, the following should be mentioned: the law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the improvement of tax administration, elimination of technical and logical inconsistencies in tax legislation" entered into force. However, a significant number of constructive proposals are enshrined in draft laws submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine for consideration. All of them are designed to "support financial stability in the country in the context of the transition to the free movement of capital, increase the effectiveness of tax regulation, and introduce uniform requirements for the transparency of doing business in Ukraine according to international standards" [12]. Let's call them: Draft Law on Amendments to the Tax Code of Ukraine on the introduction of a tax on withdrawn capital and the implementation of standards for countering the erosion of the tax base and the withdrawal of profits abroad, Draft Law on Amendments to the Tax Code of Ukraine on the submission of a single report on a single contribution to mandatory state social insurance and personal income tax, Draft Law of Ukraine on Amendments to the Tax Code of Ukraine on Electronic Identification and Electronic Trust Services, Draft Law of Ukraine on Amendments to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine on support of borrowers whose property was destroyed or damaged as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, Draft Law of Ukraine on Amendments to Clause 9 of Subsection 8 of Chapter XX of the Tax Code of Ukraine on Certain Features of Taxation of Gambling Business and other.

The decision of the State Tax Service to create a Department of Tax Investigations in its structure is also effective and productive in this direction. This body is directed to the constant analysis and monitoring of the sphere of tax payment in Ukraine and the world, the study of tax evasion schemes and the development of

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

mechanisms for combating such offenses. In this context, it is absolutely necessary to change the national legislation regarding active ways of combating emerging new tax evasion schemes and shadow business. Amounts of unpaid taxes from the shadow sector of Ukraine's economy indicate the growth of significant losses to the country's budget in recent years.

Conclusions. For all countries of the world, not only for Ukraine, the problem of non-payment of taxes is quite acute and relevant. Tomy Therefore, it is worth studying the international and domestic constructive experience in combating and preventing offenses in the field of taxation and using it in the system of combating this phenomenon. The public danger of tax evasion, fees, and other mandatory payments arises from the reasonable failure of every individual and legal entity to pay taxes and fees in the manner and amounts established by law. To ensure economic security, the following are the primary tasks in the context of reducing potential threats to the national economy:

- constant monitoring and assessment of the level of tax evasion,
- modernization of the tax system of Ukraine, which excludes burdensome tax procedures, unfair tax burden, hidden criminalization of fiscal authorities and business representatives. Improving the system of tax administration of taxes and fees, ensuring its transparency, moderate reduction and even distribution of the tax burden among taxpayers depending on the type of activity,
- purposeful, organized work at the state level on the development of the tax culture of taxpayers, the formation of law-abiding tax behavior and an intolerant attitude towards non-payment of taxes,
- development of the tax culture of tax authorities themselves (for this, it is necessary to increase the requirements for the qualifications of employees, create incentives and positive motivation for their work (for example, increasing the level of pay, prestige of the profession, technical equipment), to change priorities in the work of tax authorities (efforts to collect more taxes should give way to the desire to objectively check taxes and provide assistance to taxpayers),

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

- purposeful state policy in the fight against the lack of income to the state budget,
- detection, prevention and neutralization of offenses related to tax evasion,
- creation of obstacles for the development and spread of tax offenses at all levels of government,
- change in society's negative attitude towards the taxation mechanism, countering the criminalization of the economy and corruption.

SECTION 3. LABOR LAW, SOCIAL SECURITY LAW

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2.3.1

3.1 Звільнення зі служби (з лав НПУ): організація, правове регулювання та соціальні наслідки

Від моменту визнання України правовою державою, що має особливе значення, чільне місце відводиться діяльності ринку праці. Так, діяльність вказаного інституту в основному залежить напряму від розвитку всіх інститутів. У свою чергу у функціонуванні останніх чільне місце належить врегулюванню питань звільнення працівників. У системі прав людини, право на працю справедливо вважається одним із центральних соціально-економічних прав, відповідно, у випадку скористання яким працівник має можливість забезпечення належного рівня матеріального благополуччя, котре у свою чергу, сильно впливає на забезпечення духовного благополуччя [15, с. 3].

Детальне дослідження вказаного питання видається досить актуальним адже виокремлення причин, що об'єктивно слугують причиною звільнення працівників зі служби вважаються найпершою причиною як наслідком нерационального використання бюджетних коштів, що виділяються державою з метою забезпечення працівників Національної поліції. Вказана проблема тягне за собою низький показник щодо дієвості реструктуризації правоохоронної системи.

Вище зазначене, у контексті дослідження, має два вектора: теоретичний та практичний. Так, в межах нашого дослідження поступово нами будуть окреслені процесуальні аспекти щодо звільнення працівника з органів Національної поліції, а також буде висвітлено питання щодо об'єктивних причини, що реально зустрічаються у практичній діяльності, та які дійсно впливають на аспекти звільнення працівників.

Паралельно в нашій статті також буде звернена увага на дослідження явища «плинності кадрів» в органах Національної поліції, та здійснено спробу щодо характеристики можливого механізму усунення вказаного явища.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Справедливо буде відмітити, що у колі дослідників та науковців наявна вкрай низька кількість досліджень що характеризують питання процедури звільнення працівника поліції за власним бажанням. Останній факт можливо аргументувати перебільшеним наділенням даного фату ознакою формальності.

У вітчизняній юридичній науці адміністративні процедури проходження служби в органах Національної поліції та органах внутрішніх справ і звільнення зокрема висвітлені у працях М.І. Іншина, І.П. Голосніченка, В.Ю. Кікінчука, І.П. Лаврінчука, Н.П. Матюхіна, К.Ю. Мельника, О.І. Павленка, В.І. Прокопенка, С.В. Попова, Г.І. Чанишева тощо, але питання звільнення за власним бажанням висвітлено фрагментарно, без комплексного підходу. Відтак, в умовах реформування правоохоронної системи виникає гостра необхідність в удосконаленні нормативно-правової складової звільнення працівника, спрощенні механізмів звільнення із займаної посади, мінімізації впливу бюрократичної системи на особу.

Реформування системи Національної поліції України та ефективне виконання завдань працівниками на сьогоднішній день, сприймаються як два взаємозалежні складники. Так, факторами, що негативно впливають на дані процеси вважаються: недостатність ефективних ресурсів, часта зміна кадрів, низький рівень забезпечення поліцейським необхідними засобами, технікою тощо. Так, апелюючи статистичними фактами, зауважимо, що з часу утворення патрульної поліції та прийняття на службу понад 13 тис. поліцейських, протягом 2016–2017 рр. з різних причин звільнилося 1944 працівників поліції, або кожний сьомий, з них 643 особи – на першому році служби. Низьким є рівень забезпеченості підрозділів Національної поліції засобами індивідуального захисту, а в підрозділах патрульної поліції, ними фактично забезпечений кожний десятий поліцейський. Як наслідок – загроза життю та здоров'ю поліцейських під час виконання завдань із забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях та в інших публічних місцях, виявлення і припинення кримінальних та адміністративних правопорушень тощо.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Нормативно-правова складова досліджуваного нами питання заключається в тому, що при прийнятті працівників Національної поліції на службу, а також при звільненні останніх, вказаний процес регулюється відповідно до Законом України «Про Національну поліцію» (далі – Законом), Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП) та іншими нормативними актами, що регламентують діяльність Національної поліції України [16, с. 5].

Відзначимо, що процедура звільнення працівника поліції посідає чільне місце в системі окремих процедур щодо сфери кадрової діяльності. Згідно із п. 7 ст. 77 Закону однією із причин звільнення працівника поліції зі служби є волевиявлення працівника щодо звільнення його за власним бажанням. Звільненням вважається останній день після прийняття наказу про припинення правовідносин між працівником поліції та органом Національної поліції [16, с. 13].

Здійснивши аналіз вказаної норми нами було встановлено, що вказаний нормативно-правовий акт не окреслює переліку підстав, котрими аргументується звільнення працівника, саме за власним бажанням, саме виникає обґрунтована необхідність звернення до норм КЗпП, а саме до статті 38, котра визначає перелік підстав, котрі зумовлюють процедуру розірвання договору, котрий був укладений на невизначений строк, при цьому за вимогою щодо письмового попередження органу за два тижні. Проте вказаний вище термін, може бути скорочений, у випадку подачі заяви щодо звільнення з роботи за власним бажанням у випадку неможливості продовження виконання обов'язків, а саме у випадку: переїзду на нове місце проживання; переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступу до навчального закладу; неможливості проживання в даній місцевості, підтвердженої медичним висновком; догляду за дитиною до досягнення нею чотирнадцятирічного віку або дитиною з обмеженими фізичними можливостями; догляду за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або інвалідом I групи; виходу на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом, а також інших поважних причин. У такій ситуації організація

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

зобов'язана розірвати трудові відносини в певний строк, зазначений у заяві, і видати наказ, у якому причини й дата звільнення мають бути чітко сформульовані. Щодо поліцейського, який виявив бажання звільнитися зі служби в поліції за власним бажанням, строк попередження не визначено.

В межах нашого дослідження, нами буде здійснений детальний розгляд процедури звільнення зі служби (з лав НПУ). Так, окремі дослідники, що опрацювали нормативно-правові аспекти та нормативну складову звільнення працівника з органів внутрішніх справ, визначає, що дефініція звільнення з органів поліції означає врегульовану нормативними правовими актами діяльність уповноважених посадових осіб органів Національної поліції щодо припинення діяльності працівника.

Аналізуючи окремі норми Закону України «Про Національну поліцію» відмітимо, що процедура звільнення працівника містить три складові: 1) ухвалення рішення щодо звільнення; 2) узгодження документів щодо звільнення; 3) оформлення факту щодо припинення правовідносин із органом Національної поліції України [17, с. 24].

Так, в кінцевому результаті вказаної процесуальної діяльності є припинення відносин між працівником та органом поліції. Як слушно зазначає В. Кікінчук, звільнення зі служби працівників поліції не може здійснюватися лише на підставах, передбачених законом, під якими розуміють такі життєві обставини, що законодавчо визначаються як юридичні факти для припинення служби.

Враховуючи вищезазначене, необхідно відмітити, що сама підстава, що наявна у законі не впливає на факт припинення трудових правовідносин, адже необхідним тут юридичний акт тобто дія, що містить віддзеркалення волі сторін щодо припинення служби в лавах НПУ.

Наступною стадією є процедура щодо оформлення документів на звільнення працівника з лав НПУ. Сама процедура звільнення базується на наказах, котрі формуються працівниками відділів кадрового забезпечення.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

До самого подання додається рапорт, котрий посвідчує факт звільнення працівника відповідно до причин. Зміст наказу має містити причини звільнення з посиланням на відповідний пункт Закону України «Про Національну поліцію» ім'я, по батькові, особистий номер, посада, структурний підрозділ, де працює поліцейський. Під час підготовки проекту наказу варто звертати увагу на дату звільнення. Вона є другим за значенням елементом після підстави звільнення, тому що день звільнення вважається останнім днем роботи.

Наступною стадією є документування факту припинення відносин органу Національної поліції та завершення підготовки документів та перебування працівника у відповідному структурному підрозділі. Даний етап також передбачає завершення підготовки щодо складання документів та перебування співробітника у відповідному структурному підрозділі, підписанні останнім обхідного листа, а також здійснення фінансового розрахунку [17, с. 27].

Важливо додати, що призначення та звільнення із займаних посад поліцейських здійснюють відповідні посадові особи у відповідності до номенклатури посад, котру затверджує Міністерство Внутрішніх справ України. Відповідно до наданих посадових повноважень, посадові особи органів Національної поліції наділені різним колом повноважень, що стосується і прийняття та звільнення з роботи поліцейських. Саме тому, юридичні акти, що тягнуть за собою припинення служби, можуть видаватися не всіма рядовими особами, а лише тим, на яких законодавчо покладено ці обов'язки. Голова Національної поліції призначає на посаду та звільняє з посади за погодженням з міністром внутрішніх справ керівників і заступників керівників структурних підрозділів центрального органу управління Національної поліції, призначає на посаду і звільняє з посади державних службовців та інших працівників центрального органу управління Національної поліції, приймає на службу та звільняє зі служби, призначає на посаду та звільняє з посади поліцейських відповідно до закону, призначає на посаду та звільняє з посади керівників територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції за погодженням з міністром внутрішніх справ.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Завершальною стадією звільнення поліцейського з лав НПУ є припинення діяльності останнього, а також припинення трудових правовідносин між працівником та органом Національної поліції.

Звернувшись до інформаційного ресурсу патрульної поліції України було встановлено, що станом на 18 серпня 2017 р. на офіційному сайті патрульної поліції України було оголошено набір на безстрокову службу на посаду інспектора патрульної поліції у м. Києві, де кількість становить 200 вакансій. Тут же розміщена інформація, що фактично безперервно йдуть поточні набори до лав поліції. Аналізуючи дану статистику, можна зробити висновок, що кількість прийнятих до служби правоохоронців фактично дорівнює звільненим з лав поліції. Також відповідні статистичні дані висвітлені у Звіті про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів, виділених на забезпечення діяльності підрозділів, установ та закладів Національної поліції України від 11 квітня 2018 р. № 10-2 де зазначено, що з часу утворення патрульної поліції з її складу звільнилося 1944 особи (2016 р. – 421, 2017 р. – 1523), у тому числі за власним бажанням – 1150, за негативними мотивами – 300, з інших причин – 49413 [18, с. 2].

Опрацювавши дану статистику, ми можемо дійти того висновку, що найрозповсюдженою аргументацією звільнення працівників є саме власне бажання. Саме тому виявлення першої причини щодо стрімкого небажання працювати працівників видається не тільки теоретичним питанням, а й питанням, що має практичний аспект. Адже детальне дослідження вказаного аспекту, допоможе здійснити детальне аргументування шляхів подолання вказаного негативного явища. Отже, враховуючи вище зазначене нами було виокремлено наступні причини, котрі значно впливають на процес прийняття рішення щодо звільнення:

- нематеріальна причина звільнення;
- матеріальна причина звільнення;
- психологічна причина звільнення.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Характеризуючи першу групу причин, відмітимо, що причинами, що не містять матеріальної складової можуть бути:

- 1) Невиправдані очікування працівниками щодо наслідками реформи;
- 2) Ненормований робочий день, перенавантаження враховуючи як фізичне так і матеріальне;
- 3) Збільшення навантаження.

Друга група ризику характеризується матеріальною складовою:

- 1) Відшкодування власними коштами втраченого державного майна за умови об'єктивного унеможливлення збереження такого майна;
- 2) деприміювання працівників поліції (відсутність чіткого механізму заохочення та часткового зняття грошового забезпечення працівника поліції) [19, с. 67].

Така процедура деприміювання відбувається з суттєвим порушенням чинного законодавства, адже здійснюється на власний розсуд керівника, який керується своїми внутрішніми переконаннями (симпатіями чи антипатіями) до певного працівника поліції. Процедура деприміювання, як правило, здійснюється в односторонньому порядку, про що працівник поліції може дізнатися лише при отриманні грошового забезпечення;

- 3) невідповідність рівня заробітної плати рівню навантаження та ризиків.

Третя група характеризується спектром психологічних причин звільнення зі служби (з лав НПУ): постійний стрес, хронічна перевтома, різні погляди пріоритету несення з керівником підрозділу, відсутність психологічної підтримки (рідні, близькі, друзі), відсутність кар'єрного зростання, присутність системного хабарництва.

Недосконала нормативно-правова база та недосконалий соціальний механізм захисту поліцейського напряду спричиняють бажання працівника звільнитися з лав НПУ.

Здійснивши ретельне дослідження теоретичної складової, ми доходимо висновку щодо того, що процес звільнення працівника характеризується

певною бюрократичністю та переобтяженістю щодо проходження етапів звільнення [19, с. 68].

Практична ж складова виявляється у об'єктивних причинах щодо звільнення поліцейських із підрозділів Національної поліції України. Так, здійснивши аналіз державної політики соціально-правового захисту поліцейського, котра мала б заохотити працівника до несення служби на займаній посаді, відмітимо наступне.

Соціальний захист поліцейського передбачає державну політику, котра має своїм спрямуванням захист та реалізацію правомочностей, що є спрямованими на забезпечення процесу якісної діяльності та розвитку професійних якостей та задоволення матеріальних і моральних потреб.

Соціальний статус поліцейського реалізується шляхом: оплати праці, державним обов'язковим особистим страхуванням та пенсійним забезпеченням; медичним обслуговуванням; державною соціальною допомогою; пільгами та компенсаціями.

Проте, здійснивши аналіз статистичних показників, на жаль, стає зрозумілим, що система наявної політики є недосконалою та має ряд недоліків щодо здійснення процесу реалізації соціально-правового захисту поліцейського. І, як наслідок, пряме порушення чинного законодавства щодо дотримання норм правового, соціального і фізичного захисту правоохоронця.

Опрацювавши матеріал даної проблематики, було встановлено, що державна соціальна політика захисту прав поліцейських існує фактично тільки формально. Так, в рамках висвітлення даної проблематики було досліджено основні причини звільнення працівника поліції. Узагальнено та виділено групи «фактору ризику», що спонукають працівника до звільнення з органів правоохоронної системи за власним бажанням.

В процесі розвитку суспільства вкрай актуальним питанням стає напрямок щодо правового захисту поліцейського. Так, нерідко можна стати свідком посягання на поліцейських з боку громадян та досить часто такі посягання торкаються честі та гідності працівника поліції. В цьому контексті,

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

вкрай відверто, можна відмітити, що за вказаним напрямком працівники поліції є незахищеними [20, с. 111].

Саме тому, задля підвищення статусу поліцейського у соціальному контексті, варто звернути більшу увагу на практику зарубіжних дослідників за даним напрямком, адже впровадження нових мотиваційних програм, зможуть якісно компенсувати важкі умови праці представників правоохоронних органів. У новій реформованій правоохоронній системі соціальні гарантії поліцейських мають відповідати європейським стандартам.

SECTION 4. THE CIVIL PROCESS

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2.4.1

4.1 Актуальні проблеми здійснення адвокатської діяльності в Україні

Адвокатура в Україні - це один з найважливіших соціально-правових інститутів для суспільства. Неможливо уявити правову державу без наявності даного інституту. Держава в особі органів законодавчої, виконавчої та судової влади сприймає людину як найвищу цінність у суспільстві та робить активні спроби для вирішення проблем захисту інтересів особистості. Суд на сьогодні є єдиним органом, що спрямовує свою діяльність на відновлення порушених прав особи, сприяє захисту її інтересів, та забезпечує справедливість у суспільстві. [22,с.78]. Однак, для доведення порушених прав важливим є участь адвоката який сприятиме створенню належних умов для їх ефективного відновлення. Обов'язком адвоката першочергово є захист особи, що може здійснюватися передбаченим законодавством способом.

Актуальність теми. Наразі інститут української адвокатури стоїть перед потребою визначення нових векторів подальшого розвитку, що зумовлено загостренням політичної ситуації, рядом зовнішніх загроз та внутрішніх ризиків. Особливої уваги заслуговує дослідження правового статусу адвоката в цивільному судочинстві, що обумовлено особливостями процесуальних вимог. Загалом, українське законодавство наділяє адвоката досить широкими правами, однак, в деяких випадках залишаються не врегульованими питання щодо їх вільної реалізації

Об'єктом дослідження суспільні відносини, що регулюють порядок надання правової допомоги особі, встановлюють реалізацію адвокатом своїх повноважень стосовно представництва у суді. [28,с.56].

Предметом дослідження є правовий статус адвоката в процесі цивільного судочинства, що полягає в змісті його прав та обов'язків при здійсненні адвокатської діяльності в різних видах цивільного судочинства.

Метої роботи здійснення характеристики правового статусу адвоката в системі цивільного процесу, здійснення огляду на зміст його прав та обов'язків, аналіз проблем при реалізації адвокатської діяльності.

Мета роботи зумовила виконання низки завдань, що сприятимуть її досягненню, серед основних завдань:

- Здійснення дослідження історичних передумов формування інституту адвокатури, встановлення правової природи статусу адвоката;
- Визначення правового статусу адвоката в сучасному українському суспільстві;
- Здійснення загальної характеристики правового становища адвоката в системі цивільного процесу;
- Розглянути основні види адвокатської діяльності відповідно до законодавства України;
- Визначити повноваження адвоката в цивільній справі суду першої інстанції;
- Здійснити огляд діяльності адвоката в апеляційному та касаційному провадженні; [24,с.14].
- Встановити основні недоліки правової системи в питанні забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Захист прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, посилення їх соціальної захищеності є пріоритетними напрямками діяльності держави та найважливішими завданнями будь-якої правової держави. Влада України, а саме органи законодавчої, виконавчої та судової влади повинні спрямовувати свою діяльність на «сприйняття людини як найвищу цінність у суспільстві, у зв'язку з чим повинна створювати ефективні спроби вирішення проблем захисту інтересів особистості» [26]. Орієнтиром державних органів в реалізації захисту людини є закріплене в статті 56 Конституції України положення про право на професійну правничу допомогу яка може надаватися на безоплатній основі. Адвокатом безпосередньо є людина, що має доволі вагомий спектр правових знань та навичок, що виражаються в підготовці та

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

веденні справи, спостереженні за дотриманням припису закону та ін. Важливо, що діяльність адвокатів має некомерційний характер, на відміну діяльності спеціалізованих організацій та приватно практикуючих юристів, які мають на меті отримання прибутку. Дане твердження підтверджується закріпленням конституційного положення про безоплатну правову допомогу, через що, систему адвокатури формують як адвокати, що мають перш за все фінансовий інтерес, а також, ті адвокати, що здійснюють свою діяльність з державних гарантій.

Адвокат - це людина, яка дуже вразлива до несправедливості, у тому числі й правової. Відомо чимало випадків, коли невинні люди виявлялися засудженими та несли покарання як справжні злочинці. А щоб такі випадки звести до нуля, адвокат намагається відстояти справедливість та правду, забезпечити верховенство права та захистити правопорядок, особливо від необґрунтованих посягань з боку держави. Як зауважує Т.В. Стельмах «правовий статус адвоката являється комплексною категорією, що відображає правове становище його у суспільстві, яке характеризується наявністю у адвоката юридично установлені сукупності гарантій, прав, обов'язків і відповідальності» [28,с.433]. Адвокат – це професіонал у питаннях оцінки правових явищ та правової дійсності, завдяки яким він може побудувати «інструмент» правового захисту особи.

Ключовою рисою правового статусу адвоката є його різноманітність, що пов'язана з тим, що він повинен орієнтуватися у всіх галузях права, як суддя та прокурор. Адже адвокат може відстоювати права та законні інтереси свого клієнта у цивільному, конституційному, адміністративному та кримінальному провадженнях, а також, в Європейському суді з прав людини. Також адвокат консультує з корпоративних, шлюбно-сімейних, земельних, виборчих, житлових, податкових питань. Особливість правового статусу також полягає в професійно-правовій ідеології адвоката, що розкривається з точки зору трьох основних елементів: «1) адвокат повинен дотримуватися позиції свого клієнта, навіть якщо вона відрізняється від офіційної чи регламентованої

законодавством норми; 2) притримування ліберальних поглядів, та здійснення своєї діяльності з притримуванням основних принципів дано течії; 3) адвокат, висловлюючи свою думку у справі, може не дотримуватися суворої формалізованості та нормативної заданості» [29,с.130].

В більшості випадків огляд процесуального статусу адвоката пов'язаний з діяльністю, що він виконує, наприклад, у цивільних справах адвокати беруть участь в ролі представника. Хочемо зазначити, що саме з огляду на представництво інтересів особи як її представника проявляється унікальний статус адвоката в правовій системі. Відповідно до законодавчих положень ч. 2 ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України «представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом» [30]. Завдяки представництву адвокат виконує головне завдання захисту прав особи, що є гарантованим Конституцією України (право на професійну правничу допомогу).

Адвокату́ра України - недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законом. Складно уявити цивільне судочинство без існування даного інституту. Роль адвоката в здійсненні цивільного провадження має вагому роль, що обґрунтована високими професійними знаннями, створенням сприятливих умов для відновлення порушеного права особи яку він захищає. Однак, для подальшого функціонування даного інституту є необхідним впровадження низки змін у законодавчу сферу, що обумовлена наявними проблемами у сфері забезпечення гарантій адвокатської діяльності. Як зазначає А.О. Іщенко проблемами в даній сфері є «прояви масових порушень прав адвоката не лише як захисника та представника у судовому процесі, але і правових гарантій його діяльності як представника професії зі спеціальним статусом» [34,с.194]. Ми згодні з думкою науковця, та вважаємо, що вдосконалення правової системи неможливо без вирішення питань, що мають пріоритетне значення для захисту

прав особи.

Актуальність теми обумовлена підняттям даного питання в правовій сфері. На сьогодні, доволі значна кількість адвокатів стикається з порушенням даних законодавством гарантій адвокатської діяльності. Варто звернути увагу на звітність НААУ про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, що має доволі невтішний показник. Лише станом на 2021 рік, надійшло понад 150 звернень адвокатів які заявляють про порушення гарантій. Комітетом захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності «було надано близько 145 відповідей на заяву, та одночасно 80 звернень до керівництва правоохоронних органів з вимогою припинення порушення гарантій адвокатської діяльності» [23, с. 45].

Неодноразові факти порушення адвокатської діяльності свідчать про потребу в розробленні необхідного інструменту щодо зміни державної політики в цій сфері. До порушень гарантій адвокатської діяльності, необхідними питаннями, що повинні виносити на законодавчий рівень це: порушення правової адвокатської таємниці, незаконне здійснення допиту адвоката, що здійснюється для усунення даного захисника; незаконні здійснення обшуку юридичної структури, а також, місця їх проживання. Варто виходити з того, що будь-яке порушення діяльності адвоката зумовлює порушення прав особи стосовно якої він здійснює захист. Тому, можемо прийти до висновку, що відсутність в українському законодавстві дієвого заходу відповідальності державних службовців за порушення професійних прав та гарантій адвокатів є причиною, через яку подібні порушення залишаються латентними і продовжуються до сьогодні, Дані фактори є причиною відсутності судової практики з цих питань, а також відсутності позитивних показників. [32,с.77].

Доволі дискусійним питанням на сьогодні є формування проєкт Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) Президентом України було висунуто питання про скасування виключного права адвокатів на представництво осіб у судових установах [29]. Дане положення зумовило появу різних концептуальних

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

поглядів на сприйняття ролі адвокатури в механізмі держави щодо забезпечення захисту особи. На розгляд виносяться питання можливості інших осіб надавати правову допомогу особі. На нашу думку, дане впровадження не відповідає гарантіям Конституції України. Перш за все, ми повинні розуміти, що життя, права та свободи, честь та гідність особи повинні бути найпріоритетнішою цінністю для держави. В разі порушення прав, особа має право отримати доволі високу правову допомогу, однак, чи буде це можливим, якщо представництво у суді буде здійснювати особа без відповідного досвіду в цій сфері. Варто зазначити, що наявність фахових знань, юридичної освіти, не можуть на належному рівні забезпечити успіх в процесі здійснення захисту прав в судовому провадженні. [27,с.23].

Тому, вважаємо, що саме держава повинна сприяти встановленню належного рівня надання правової допомоги, а також, забезпечити належність правового статусу правника під час здійснення представництва. Прийняття відповідної зміни, може повернути правничу спільноту до минулих часів, у зв'язку з чим, практика законодавчого вдосконалення залишатиметься на місці.

З огляду на проведені дослідження ми дійшли до наступного висновку, що адвокатура України утвердилась у суспільній свідомості як важливий інститут громадянського суспільства з унікальним історичним розвитком. Спеціальним і головним завданням адвокатури є забезпечення кваліфікованою юридичною допомогою кожного, хто її потребує. Адвокатура визначається як незалежний, самоврядний інститут громадянського суспільства, публічна корпорація професійних юристів, покликана брати участь у здійсненні правосуддя і надавати на професійній основі кваліфіковану правову допомогу, виконуючи покладену на неї публічноправову функцію - контроль за дотриманням державою правових норм щодо кожного члена суспільства. Конституційне регулювання адвокатської діяльності дозволяє визнати наявність її конституційно-правового статусу, не тільки з позиції формального закріплення, але і її фактичної значимості для суспільства в цілому. [28,с.65].

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Очевидною є поява двох нормативних конструкцій, які потребують урахування та узгодження з визначеннями, що містяться у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а саме: 1) представництво у суді – це вид правничої допомоги, яка здійснюється виключно адвокатом, крім випадків встановлених законом; 2) професійна правнича допомога – це представництво у суді, яке здійснюється винятково адвокатом. [25,с.5].

Метою участі адвоката як представника в цивільному провадженні є надання вищевказаним особам правової допомоги шляхом забезпечення реалізації їхніх прав і обов'язків щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. [31,с.65].

Адвокат зобов'язаний добросовісно користуватися своїми процесуальними правами. Дії, які залежно від конкретних обставин можуть бути витлумачені судом як зловживання процесуальними правами, передбачені у ст. 44 ЦПК України. Їх перелік є невичерпним і характеризується використанням таких оцінних конструкцій, як, наприклад, «завідомо безпідставний відвід», «очевидно штучний характер» тощо. Зловживання адвокатом, як і будь-яким іншим учасником судового процесу, процесуальними правами дестабілізує процес судового захисту прав людини, що суперечить завданню цивільного судочинства, яке полягає у справедливому, неупередженому та своєчасному розгляді й вирішенні цивільних справ.

Статтею 58 Конституції України визначено конституційний статус адвокатури у нашій державі. Згідно даної статті кожна особа має право на правову допомогу та є вільною у виборі захисника своїх прав для забезпечення захисту від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах чи інших органах державної влади. Дана норма є суттєвою та основоположною на стадії встановлення взаємовідносин між клієнтом та адвокатом у цивільному процесі. Представництво адвокатами осіб у судах є договірним видом представництва. Участь такого правозахисника як адвоката в цивільному процесі обумовлюється волевиявленням особи, якій потрібен

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

захист її прав. Даний момент є проявом диспозитивності цивільного процесу. Основні принципи адвокатської діяльності полягають у здійсненні її на засадах верховенства права, законності, незалежності, гуманізму, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. [31,с.11].

Судове представництво у цивільному процесі полягає у процесуальних діях, які своїми наслідками мають значення для довірителя і, власне, це визначає обсяг повноважень представника. Особа має право обмежити коло повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії, зробивши застереження про це у довіреності чи договорі про надання правової допомоги. Таким чином, адвокат може діяти лише в межах повноважень, що надав йому клієнт, однак з урахуванням застережень, визначених довіреністю чи договором.

При підготовці матеріалів для звернення до суду та безпосередньо звернення адвокат повинен вжити заходів для отримання доказів шляхом подачі запиту для отримання інформації, що має значення для предмета спору до відповідних посадових осіб, підприємств, установ та організацій. Відповідно до ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право звертатися з адвокатськими запитами (у тому числі щодо отримання копій документів) до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб). [25,с.17].

Суть апеляційного оскарження полягає в повторному розгляді й постановленні іншого рішення у справі судом апеляційної інстанції. Апеляційне оскарження є процесуальною гарантією захисту прав і інтересів сторін, інших учасників справи, зміцнення законності та належного виконання завдань цивільного судочинства. Під час даного виду провадження оскарження судових актів і перевірка судом апеляційної інстанції їх законності й обґрунтованості шляхом повторного розгляду справи з можливістю встановлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, які

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

досліджувалися судом першої інстанції з порушенням встановленого порядку. Отже, ми прийшли до висновку, що українська адвокатура була і залишається прихильником реформ, які спрямовані на подальшу адаптацію чинних європейських практик. Отже, пріоритетами реформування адвокатури є збереження незалежності професії та підвищення професійних стандартів. Запорукою цього є ефективне адвокатське самоврядування, а також посилення і захист прав та гарантій професійної адвокатської діяльності.

SECTION 5. THE CRIMINAL PROCESS

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2.5.1

5.1 Peculiarities of criminal proceedings against the director, detectives and employees of the National anti-corruption bureau of Ukraine

Всі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ч. 1, 2 ст. 24 Конституції України). Проте у виключних випадках Конституція вимагає особливого провадження щодо окремої категорії осіб, також кримінальний процесуальний закон встановлює особливості провадження щодо окремої категорії осіб (глава 37 КПК України).

Особливий порядок кримінального провадження здійснюється стосовно Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України (далі НАБУ), які зазначені в п.9 ч.1 ст. 480 КПК України. Встановлення особливостей кримінального провадження стосовно таких осіб обумовлено прагненням законодавця забезпечити їм самостійність і незалежність, найбільш сприятливі умови для здійснення ними власних повноважень та захистити її від необґрунтованого кримінального переслідування та засудження.

Окрім КПК України, особливості притягнення до кримінальної відповідальності цих осіб визначаються законами України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII, «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII, «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23.09.2021 р. №1780-IX, «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII, «Про очищення влади» від 16.09.2014 р. № 1682-VII, «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р.

№ 361-IX, та підзаконними актами: Інструкцією про порядок проведення службового розслідування стосовно працівників Національного антикорупційного бюро України, яка затверджена Наказом Директора Національного антикорупційного бюро України від 23.10.2015 р. № 4, Правилами внутрішнього службового розпорядку державних службовців Національного антикорупційного бюро України, затвердженими загальними зборами (конференцією) державних службовців (протокол засідання від 07.09.2016 № 2) та погодженими Директором Національного бюро 07.09.2016, Положенням про Управління внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України: затвердженим Наказом Директора Національного антикорупційного бюро України від 29. 11. 2019 р. № 142.

Застосування особливого порядку кримінального провадження означає, що стосовно Директора та працівників НАБУ кримінальне провадження загалом здійснюється за правилами, встановленими Законами України, із врахуванням низки особливостей, визначених у КПК України. Ними є: особливі порядки затримання, визначення підслідності, застосування запобіжного заходу, повідомлення про підозру, тимчасового відсторонення від посади, дострокового звільнення з посади.

5.1.1 Конституційно-правовий статус Директора Національного антикорупційного бюро України

Конституційно-правовий статус Директора НАБУ законодавець розкриває в Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII, та деяких інших правових актах. Відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ, якого призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України (далі КМУ), керує діяльністю НАБУ. Відповідно до підп. «д» п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII Директор НАБУ є особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Відповідно до п. 1 ч. 3 примітки до ст. 368-4 Кримінального Кодексу України (далі ККУ), примітки до ст. 51-3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII Директор НАБУ є службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище. Відповідно до абз. 13 п. 37 ч.1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № 361-IX Директор НАБУ є національним публічним діячем - фізичною особою, яка виконує або виконувала в Україні визначні публічні функції. Відповідно до ч. 1 ст. 91, п. 1 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII Директор НАБУ є державним службовцем на посаді керівника центрального органу виконавчої влади, який не є членом Кабінету Міністрів України (далі КМУ) і його посада належить до посад державної служби категорії «А». Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23.09.2021 р. №1780-IX Директор НАБУ вважається особою, яка бере участь у політичному житті. Відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директором НАБУ може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, стаж роботи в галузі права не менше десяти років, досвід роботи на керівних посадах в державних органах, установах, організаціях, у тому числі за кордоном, або в міжнародних організаціях не менше п'яти років, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки.

Відповідно до абз. 6, 8 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директором НАБУ не може бути особа, яка: 1) впродовж двох років до подання заяви на участь у конкурсі на зайняття цієї посади, незалежно від тривалості, входила до складу

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

керівних органів політичної партії або знаходилася у трудових чи інших договірних відносинах з політичною партією; 2) не пройшла перевірку у порядку, встановленому Законом України «Про очищення влади» від 16.09.2014 р. № 1682-VII. Відповідно до абз. 7 ч. 2 ст. 6, ч. 1 ст.13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директором НАБУ не може бути особа, якщо вона: 1) за рішенням суду визнана недієздатною або її дієздатність обмежена; 2) має судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, або притягалася судом до відповідальності за вчинення умисного кримінального правопорушення; 3) відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або обіймати певні посади; 4) має громадянство іншої держави; 5) у разі призначення буде прямо підпорядкована особі, яка є її близькою особою відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII; 6) не пройшла спеціальну перевірку; 8) не подала заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, або в неї виявлено таку заборгованість. Відповідно до ч. 3 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ не може займати посаду два строки підряд.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII комісія з проведення конкурсу на зайняття посади Директора НАБУ з 6 осіб (далі - конкурсна комісія) визначає кандидатів на посаду Директора НАБУ відповідно до результатів відкритого конкурсного відбору на зайняття цієї посади (далі - конкурс), організує і проводить конкурс. Відповідно до ч. 8 ст. 7 Закону України «Про Національне

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII особа, яка претендує на участь у конкурсі, подає у визначений в оголошенні строк такі документи: 1) заяву про участь у конкурсі з наданням згоди на проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII та на обробку персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. № 2297-VI; 2) автобіографію; 3) за визначеною Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII формою декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за рік, що передує року, в якому було оприлюднено оголошення про конкурс; 3-1) заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання; 4) інші документи, передбачені законами України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII, «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII. Відповідно до ч. 6 ст. 7 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII конкурсна комісія розглядає документи, подані особами для участі в конкурсі, потім відбирає за результатами визначених конкурсною комісією тестувань та іспитів із загального числа кандидатів осіб, з якими проводить на своєму засіданні співбесіду щодо відповідності кандидата критеріям компетентності та доброчесності, та осіб, щодо яких проводиться спеціальні перевірки, передбачені Законами України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII і «Про очищення влади» від 16.09.2014 р. № 1682-VII, відбирає шляхом відкритого голосування з числа кандидатів, які пройшли співбесіду та вище зазначені перевірки, трьох кандидатів, кандидатури яких вносить на розгляд Прем'єр-міністру України у поданні стосовно трьох відібраних кандидатів на посаду Директора НАБУ. Відповідно до ч. 9 ст. 7 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Прем'єр-міністр України протягом п'яти днів з дня отримання подання вносить

на розгляд до КМУ подання про призначення одного з відібраних конкурсною комісією кандидатів на посаду Директора НАБУ. Відповідно до ч. 10 ст. 7 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII КМУ протягом десяти днів з дня внесення Прем'єр-міністром України подання про призначення кандидата на посаду Директора НАБУ на відкритому засіданні призначає таку особу на посаду Директора НАБУ.

Відповідно до ч. 3 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ призначається строком на сім років.

Відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII повноваження Директора НАБУ припиняються у зв'язку із закінченням строку його повноважень або смертю.

Відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ звільняється з посади в разі: 1) подання письмової заяви про припинення повноважень за власним бажанням; 2) призначення чи обрання на іншу посаду за його згодою; 3) досягнення шістдесяти п'яти років; 4) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я відповідно до висновку медичної комісії, що створюється за рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; 5) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним або обмеження його цивільної дієздатності, визнання його безвісно відсутнім чи оголошення його померлим; 6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно нього; 7) припинення його громадянства України або виїзду на постійне місце проживання за межі України; 8) невідповідності обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, передбаченими Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII, встановленим рішенням суду, що

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

набрало законної сили; 9) невчасного подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 10) набуття громадянства іншої держави; 11) наявності висновку Комісії з проведення зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності НАБУ, про неефективність діяльності НАБУ та неналежне виконання обов'язків його Директором; 12) наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання; 13) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів чи активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави; 14) порушення вимог Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23.09.2021 № 1780-IX у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти.

Відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII у разі припинення повноважень або звільнення Директора НАБУ бюро усі його повноваження здійснює перший заступник Директора НАБУ, а в разі його відсутності - один із заступників Директора НАБУ до дня призначення Директора НАБУ у порядку, встановленому ст. 7 цього Закону.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ має наступні повноваження: 1) несе відповідальність за діяльність НАБУ; 2) організовує роботу НАБУ, визначає кількість заступників Директора НАБУ та обов'язки першого заступника, заступників Директора НАБУ; 3) координує і контролює діяльність його центрального та територіальних управлінь; 4) затверджує кошторис, структуру та штатну чисельність центрального та територіальних управлінь НАБУ; 4-1) визначає відповідно до законодавства в

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

межах граничної чисельності НАБУ перелік посад, що підлягають заміщенню особами начальницького складу, граничних спеціальних звань за цими посадами; 5) видає у межах повноважень накази і розпорядження, дає доручення, які є обов'язковими для виконання працівниками НАБУ; 6) призначає на посади та звільняє з посад працівників НАБУ; 7) затверджує перспективні, поточні та оперативні плани роботи НАБУ; 8) встановлює порядок реєстрації, оброблення, зберігання та знищення відповідно до законодавства отриманої НАБУ інформації; вживає заходи із запобігання несанкціонованому доступу до інформації з обмеженим доступом, забезпечує додержання законодавства про доступ до публічної інформації, розпорядником якої є НАБУ; 9) визначає порядок заохочення осіб, які надають допомогу в попередженні, виявленні, припиненні і розслідуванні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності НАБУ; 10) вирішує питання про заохочення та накладення згідно з рішенням Дисциплінарної комісії НАБУ дисциплінарних стягнень на працівників НАБУ; 11) у встановленому законодавством порядку присвоює ранги державних службовців працівникам НАБУ та спеціальні звання особам начальницького складу, вносить Президенту України подання про присвоєння спеціальних звань вищого начальницького складу НАБУ; 12) вносить у встановленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань, що належать до компетенції НАБУ; 13) представляє НАБУ у відносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, органами іноземних держав, міжнародними та іноземними організаціями; 14) має право бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України (далі ВРУ) , її комітетів, тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій, брати участь з правом дорадчого голосу у засіданнях КМУ; 14-1) представляє питання щодо діяльності НАБУ на засіданнях КМУ, подає на розгляд до КМУ розроблені НАБУ проекти законів, актів Президента України та КМУ; 15) забезпечує відкритість та прозорість діяльності НАБУ та звітує про діяльність НАБУ; 16) надає дозвіл на використання коштів фонду спеціальних оперативно-

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

розшукових та слідчих дій НАБУ; 17) здійснює інші повноваження відповідно до цього та інших законів. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ отримує доступ до державної таємниці після взяття ним письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці. Відповідно до ч. 2 ст. 26 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ інформує Президента України, ВРУ та КМУ з основних питань діяльності НАБУ та його підрозділів про виконання покладених завдань, додержання законодавства, прав і свобод осіб і щороку не пізніше 10 лютого та 10 серпня подає Президенту України, ВРУ та КМУ письмовий звіт про діяльність НАБУ протягом попередніх шести місяців, який відповідно до п. 6 ч. 3 ст. 26 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII містить інформацію про кількість повідомлень про вчинення правопорушень працівниками НАБУ, результати їх розгляду, притягнення працівників НАБУ до відповідальності.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ несе дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність за свої протиправні дії чи бездіяльність. Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директору НАБУ заборонено: 1) бути членом чи брати участь у створенні чи діяльності політичних партій, організувати або брати участь у страйках; 2) бути повіреними третіх осіб у справах НАБУ; 3) використовувати НАБУ, його працівників та майно у партійних, групових чи особистих інтересах.

5.1.2 Конституційно-правовий статус працівників Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII до працівників НАБУ належать особи, які є гласними і негласними штатними працівниками, з числа осіб начальницького складу, державних службовців та інших працівників, які працюють за трудовими договорами в НАБУ.

Відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII особа не може бути призначена на посаду в НАБУ, якщо вона: 1) за рішенням суду визнана недієздатною або її дієздатність обмежена; 2) має судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, або притягалася судом до відповідальності за вчинення умисного кримінального правопорушення; 3) відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або обіймати певні посади; 4) має громадянство іншої держави; 5) у разі призначення буде прямо підпорядкована особі, яка є її близькою особою відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII; 6) не пройшла спеціальну перевірку; 7) не пройшла перевірку і стосовно неї встановлено заборону відповідно до Закону України «Про очищення влади» від 16.09.2014 р. № 1682-VII; 8) не подала передбачену Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо внаслідок перевірки цієї декларації підрозділом внутрішнього контролю НАБУ виявлено відображення в декларації недостовірних відомостей щодо майна (активів), доходів, видатків та фінансових зобов'язань, розмір

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

(вартість) яких перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня календарного року; 9) не подала заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, або в неї виявлено таку заборгованість.

Відповідно до примітки до ст. 51-3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII, п. 2 ч. 2 примітки до ст. 368-4 ККУ перший заступник та заступник Директора НАБУ є службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. Відповідно до ч. 1 ст. 91, п. 1 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII заступники Директора НАБУ є державними службовцями на посадах керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України і їх посади належать до посад державної служби категорії «А». Відповідно до абз. 13 п. 37 ч.1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № 361-IX заступники Директора НАБУ є національними публічними діячами - фізичними особами, які виконують або виконували в Україні визначні публічні функції. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23.09.2021 р. №1780-IX заступники Директора НАБУ вважаються особами, які беруть участь у політичному житті. Відповідно до внутрішньої структури НАБУ першому заступнику Директора НАБУ підпорядковані: головний підрозділ детективів, другий підрозділ детективів, управління аналітики та обробки інформації, управління інформаційних технологій, оперативно-технічне управління. Відповідно до внутрішньої структури НАБУ заступнику Директора НАБУ підпорядковані: управління бухгалтерського обліку та звітності, управління забезпечення

фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням, управління зовнішніх комунікацій, управління по роботі з громадськістю, відділ документообігу, Львівське, Одеське та Харківське територіальні управління.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII директори територіальних управлінь НАБУ призначаються на посаду та звільняються з посади Директором НАБУ, до їх повноважень належить: 1) організація роботи відповідного територіального управління щодо виконання повноважень НАБУ, наказів і розпоряджень Директора НАБУ; 2) внесення Директору НАБУ подання про присвоєння у встановленому законодавством порядку спеціальних звань особам начальницького складу та рангів державних службовців працівникам відповідного територіального управління та пропозицій щодо структури та штатної чисельності відповідного територіального управління, преміювання працівників територіальних управлінь; 3) виконання інших повноважень, передбачених законодавством. На сьогодні НАБУ має три територіальних управління: Львівське, Одеське та Харківське.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII негласними штатними працівниками Національного бюро можуть бути детективи, старші детективи та працівники інших підрозділів Національного бюро. Відповідно до ч. 4 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII призначення на посади негласних штатних працівників НАБУ здійснюється відповідно до ч. 5 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII за результатами конкурсу, що проводиться в окремо визначеному Директором Національного бюро порядку з урахуванням вимог Закону України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. № 3855-XII.

Відповідно до ч. 5 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII призначення на посади у НАБУ здійснюється виключно за результатами відкритого конкурсу,

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

що проводиться в порядку, визначеному Директором НАБУ, крім випадків призначення на посади негласних штатних працівників НАБУ за окремим конкурсом та призначення на посади першого заступника та заступників Директора НАБУ, яке здійснюється Директором НАБУ без обов'язкового проведення відкритого конкурсу.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ НАБУ є правоохоронним органом і слід зауважити, що відповідно до п. 17 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII дія цього закону не поширюється на працівників правоохоронних органів, але в НАБУ працюють державні службовці, що поділяє працівників НАБУ на дві категорії відповідно до ч. ч. 6, 7 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII – на працівників, які мають спеціальні звання і належать до працівників правоохоронних органів та працівників, які не мають спеціальних звань і належать до державних службовців.

Відповідно до ч. 6 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII на осіб начальницького складу Національного бюро поширюється положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ та Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України, тобто вони визнаються працівниками правоохоронних органів. Відповідно до підп. «д» п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII особи начальницького складу НАБУ є особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII особами начальницького складу є працівники підрозділів швидкого реагування, захисту учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників відповідно до цього Закону, оперативно-технічних підрозділів та підрозділів детективів НАБУ. Відповідно

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

до ч. 1 ст. 11 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII особам начальницького складу НАБУ встановлюються такі спеціальні звання: 1) середній начальницький склад: лейтенант НАБУ; старший лейтенант НАБУ; капітан НАБУ; 2) старший начальницький склад: майор НАБУ; підполковник НАБУ; полковник НАБУ. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII до повноважень старших детективів, детективів НАБУ, оперативно-технічних підрозділів, підрозділів внутрішнього контролю належить оперативно-розшукова діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності НАБУ, в інших справах, витребуваних до НАБУ прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками НАБУ.

Відповідно до ч. 7 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII спеціалісти НАБУ, які не мають спеціальних звань, вважаються державними службовцями, та їх посади відносяться до відповідних категорій посад працівників апарату міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, їх територіальних органів у порядку, встановленому законодавством.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII усі працівники НАБУ за свої протиправні дії чи бездіяльність несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність. Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII усім працівникам НАБУ заборонено: 1) бути членами чи брати участь у створенні чи діяльності політичних партій, організувати або брати участь у страйках; 2) бути повіреними третіх осіб у справах НАБУ; 3) використовувати НАБУ, його працівників та майно у партійних, групових чи особистих інтересах.

5.1.3 Особливості процедури затримання Директора Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до ч.2 ст. 207 КПК України лише уповноважена на проведення затримання службова особа може затримати без ухвали слідчого судді, суду Директора НАБУ у випадках: вчинення ним кримінального правопорушення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення ним кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування його за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Оскільки відповідно до ч.2 ст. 176 КПК України затримання є тимчасовим запобіжним заходом, то відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК України про застосування затримання щодо Директора НАБУ обов'язково повідомляються органи і службові особи, які його обрали або призначили чи відповідають за заміщення його посади.

З попереднього аналізу процедури призначення Директора НАБУ випливає, що про його затримання обов'язково повідомляються Прем'єр-Міністр України та члени КМУ.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII у разі затримання Директора НАБУ його тримають окремо від інших осіб.

5.1.4 Особливості процедури затримання працівників Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України лише уповноважена на проведення затримання службова особа може затримати без ухвали слідчого судді, суду працівника НАБУ у випадках: вчинення ним кримінального правопорушення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення ним кримінального правопорушення чи під час

безперервного переслідування його за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Оскільки відповідно до ч. 2 ст. 176 КПК України затримання є тимчасовим запобіжним заходом, то відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК України про застосування затримання щодо працівників НАБУ обов'язково повідомляються органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад.

З попереднього аналізу процедури призначення працівників НАБУ випливає, що про їх затримання обов'язково повідомляється Директор НАБУ.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII у разі затримання працівників НАБУ їх тримають окремо від інших осіб.

5.1.5 Особливості підслідності досудового розслідування щодо Директора Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до ч. 2 ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення уповноваженою особою (слідчим, дізнавачем, прокурором) відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР).

Відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 216 КПК України слідчі органів Державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених Директором НАБУ, крім випадків, коли досудове розслідування цих кримінальних правопорушень віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ. Відповідно до ч. 5 ст. 216 КПК України детективи підрозділу внутрішнього контролю НАБУ здійснюють досудове розслідування у випадках вчинення Директором НАБУ кримінальних правопорушень: 1) передбачених ст. ст. 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-2, 366-3, 368, 368-5, 369, 369-2, 410 ККУ; 2) якщо розмір предмета кримінального

правопорушення, передбаченого ст. ст. 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 368, 369, 369-2 ККУ, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення, а також предмет кримінального правопорушення або розмір завданої шкоди у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. ст. 191, 206-2, 209, 210, 211, 364, 410 ККУ, у дві тисячі і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення; 3) ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 ККУ, вчинених щодо службової особи, визначеної у ч. 4 ст. 18 ККУ або у п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України.

5.1.6 Особливості підслідності досудового розслідування щодо працівників Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до ч.2 ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення уповноваженою особою (слідчим, дізнавачем, прокурором) відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР).

Відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 216 КПК України слідчі органів Державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами НАБУ, крім випадків, коли досудове розслідування цих кримінальних правопорушень віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ. Відповідно до ч. 5 ст. 216 КПК України детективи підрозділу внутрішнього контролю НАБУ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-2, 366-3, 368, 368-5, 369, 369-2, 410 ККУ, якщо наявна хоча б одна з таких умов: 1) кримінальне правопорушення вчинено заступниками Директора НАБУ, які є державними службовцями, посада яких належить до категорії «А»; 2) якщо розмір предмета кримінального

правопорушення, передбаченого ст. ст. 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 368, 369, 369-2 ККУ, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення, а також предмет кримінального правопорушення або розмір завданої шкоди у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. ст. 191, 206-2, 209, 210, 211, 364, 410 ККУ, у дві тисячі і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення; 3) вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 ККУ, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч. 4 ст. 18 ККУ або у п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України. Відповідно до абз. 7 ч. 5 ст. 216 КПК України у разі встановлення підрозділом внутрішнього контролю НАБУ кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 354, 364-370 ККУ, які були вчинені службовою особою НАБУ (крім Директора НАБУ, його першого заступника та заступника), такі кримінальні правопорушення розслідуються детективами зазначеного підрозділу.

Відповідно до п. 2 Інструкції про порядок проведення службового розслідування стосовно працівників Національного антикорупційного бюро України, яка затверджена Наказом Директора Національного антикорупційного бюро України від 23.10.2015 р. № 4, реєстрація в Єдиному реєстрі досудових розслідувань відомостей про скоєне працівником НАБУ кримінальне правопорушення є підставою проведення щодо нього службового розслідування Управлінням внутрішнього контролю НАБУ.

5.1.7 Особливості процедури застосування запобіжних заходів щодо Директора Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК України про застосування запобіжних заходів щодо Директора НАБУ обов'язково повідомляються органи і службові

особи, які його обрали або призначили чи відповідають за заміщення його посади.

З попереднього аналізу процедури призначення Директора НАБУ випливає, що про застосування запобіжних заходів щодо нього обов'язково повідомляються Прем'єр-Міністр України та члени КМУ.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII у разі тримання під вартою Директора НАБУ його тримають окремо від інших осіб.

5.1.8 Особливості процедури застосування запобіжних заходів щодо працівників Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК України про застосування запобіжних заходів щодо працівників НАБУ обов'язково повідомляються органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад.

З попереднього аналізу процедури призначення працівників НАБУ випливає, що про застосування запобіжних заходів щодо них обов'язково повідомляється Директор НАБУ.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII у разі тримання під вартою працівників НАБУ їх тримають окремо від інших осіб.

5.1.9 Особливості процедури повідомлення про підозру Директору Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 482 КПК України письмове повідомлення про підозру Директору НАБУ здійснюється Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Відповідно до ч. 2 ст. 482 КПК України Генеральний прокурор (виконувач обов'язків

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Генерального прокурора), його заступник може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру Директору НАБУ у порядку, передбаченому ч. ч. 1, 2 ст. 278 КПК України.

Слід зауважити, що ч. 4 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII не визначає статус підозрюваного у кримінальному правопорушенні як одну з підстав для звільнення Директора НАБУ з його посади. Ч. 5 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII не визначає прямо статус підозрюваного у кримінальному правопорушенні як підставу для відсторонення Директора НАБУ від його посади. Відповідно до ч. 5 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ може бути відсторонений від посади лише з підстав та у порядку, встановлених КПК України, тому у випадку тлумачення отримання статусу підозрюваного у кримінальному правопорушенні Директором НАБУ як передбаченої КПК України підстави для відсторонення від посади Директор НАБУ буде відсторонений від посади.

Відповідно до п. 8 ч. 4 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII повідомлення про підозру Директору НАБУ не входить в перелік підстав для його звільнення, якщо воно не призвело до визнання у законному рішенні суду невідповідності діяльності Директора НАБУ обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, передбаченими Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII. Відповідно до п. 13 ч. 4 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII повідомлення про підозру Директору НАБУ не входить в перелік підстав для його звільнення, якщо воно не призвело до визнання у законному рішенні суду активів Директора НАБУ необґрунтованими відповідно до ст. 290 Цивільного процесуального кодексу України та їх стягненню в дохід держави. Відповідно до п. 14 ч. 4 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII повідомлення про підозру

Директору НАБУ не входить в перелік підстав для його звільнення, якщо воно не призвело до встановлення порушення Директором НАБУ вимог п. 6 ч. 5 ст. 8 Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23.09.2021 № 1780-IX у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти.

5.1.10 Особливості процедури повідомлення про підозру працівникам Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 482 КПК України письмове повідомлення про підозру працівникам НАБУ здійснюється Генеральним прокурором або його заступником. Відповідно до ч. 2 ст. 482 КПК України Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру працівникам НАБУ у порядку, передбаченому ч. ч. 1, 2 ст. 278 КПК України.

Слід зауважити, що ч. 5 ст. 10, ст. 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII не визначають прямо статус підозрюваного у кримінальному правопорушенні як підставу для відмови від призначення особи на посаду в НАБУ.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII статус підозрюваного у заступника Директора НАБУ, не входить в перелік несумісних із зайняттям посади в НАБУ станів, якщо він не привів до встановлення порушення заступником Директора НАБУ вимог п. 6 ч. 5 ст. 8 Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23.09.2021 № 1780-IX у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про Національне

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII статус підозрюваного у працівника НАБУ, який належить до начальницького складу НАБУ, не входить в перелік несумісних із зайняттям посади в НАБУ станів, якщо він не привів до встановлення порушення працівником НАБУ, який належить до начальницького складу НАБУ, вимог п. 11 ч. 5 ст. 8 Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23.09.2021 № 1780-IX у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII статус підозрюваного у працівника НАБУ не входить в перелік несумісних із зайняттям посади в НАБУ станів, якщо він не привів до встановлення порушення працівником НАБУ вимог, встановлених Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII.

Відповідно до п. 2 Інструкції про порядок проведення службового розслідування стосовно працівників Національного антикорупційного бюро України, яка затверджена Наказом Директора Національного антикорупційного бюро України від 23.10.2015 р. № 4, повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення працівнику НАБУ є підставою проведення щодо нього службового розслідування Управлінням внутрішнього контролю НАБУ. Також відповідно до п. 2 Інструкції про порядок проведення службового розслідування стосовно працівників Національного антикорупційного бюро України, яка затверджена Наказом Директора Національного антикорупційного бюро України від 23.10.2015 р. № 4, у випадку повідомлення працівнику НАБУ про підозру, він може вимагати проведення службового розслідування щодо нього з метою зняття безпідставної, на його думку, підозри.

5.1.11 Особливості процедури відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України

Відповідно до ч. 5 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ може бути відсторонений від посади лише з підстав та у порядку, встановлених КПК України.

Відповідно до ч. 3 ст. 154 КПК України відсторонення від посади Директора НАБУ здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора в порядку, встановленому законом. Але відповідно до ч. 1 ст. 158 КПК України прокурор має право звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади Директора НАБУ, яке розглядається в порядку, передбаченому ст. 156 КПК України.

Відповідно до ч. ч. 3, 5, 6 ст. 155 КПК України до підстав для відсторонення Директора НАБУ від посади належать: 1) обставини, що дають підстави підозрювати Директора НАБУ у вчиненні кримінального правопорушення; 2) обставини, що дають підстави вважати, що перебування на посаді Директора НАБУ сприяло вчиненню кримінального правопорушення; 3) обставини, що дають підстави вважати, що Директор НАБУ, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

Відповідно до ч. 6 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII у разі відсторонення Директора НАБУ від посади усі його повноваження здійснює перший заступник Директора НАБУ, а в разі його відсутності - один із заступників Директора НАБУ. На сьогодні відповідно до внутрішньої структури НАБУ Директор НАБУ має лише першого заступника та заступника.

5.1.12 Особливості процедури відсторонення від посади працівників Національного антикорупційного бюро України

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII не містить регламентації процедури відсторонення від посади працівників НАБУ. Відсторонення від посади працівників НАБУ відповідно до КПК України проводиться за загальним порядком.

Відповідно до п. 7 Інструкції про порядок проведення службового розслідування стосовно працівників Національного антикорупційного бюро України, яка затверджена Наказом Директора Національного антикорупційного бюро України від 23.10.2015 р. № 4, працівника НАБУ, щодо якого проводиться службове розслідування Управлінням внутрішнього контролю НАБУ, може бути відсторонено від виконання посадових обов'язків на час проведення службового розслідування із збереженням середньої заробітної плати. Рішення про відсторонення працівника НАБУ - державного службовця від виконання посадових обов'язків в зв'язку зі службовим розслідуванням здійснюється в порядку, передбаченому законом. У період відсторонення від виконання посадових обов'язків в зв'язку зі службовим розслідуванням працівник НАБУ повинен дотримуватися правил внутрішнього розпорядку, в тому числі щодо робочого часу, та сприяти проведенню службового розслідування.

5.1.13 Особливості процедури звільнення з посади Директора Національного антикорупційного бюро України внаслідок винесення обвинувального вироку щодо нього

Відповідно до п. 6 ч. 4 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII Директор НАБУ звільняється з посади в разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно нього.

Відповідно до ч. 6 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII у разі звільнення Директора НАБУ усі його повноваження здійснює перший заступник Директора НАБУ, а в разі його відсутності - один із заступників Директора НАБУ до дня призначення Директора НАБУ у порядку, встановленому ст. 7 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII.

**5.1.14 Особливості процедури звільнення з посади працівника
Національного антикорупційного бюро України внаслідок винесення
обвинувального вироку щодо нього**

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII не містить регламентації процедури звільнення від посади працівників НАБУ. Відповідно до п. п. 2, 3 ст. 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII особа не може бути призначена на посаду в НАБУ, якщо вона має судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи) чи притягалася судом до відповідальності за вчинення умисного кримінального правопорушення або відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або обіймати певні посади, з даних обмежень випливає обов'язковість звільнення особи з посади в НАБУ після вступу в законну силу обвинувального вироку щодо неї.

5.2 Problematic aspects of proving the receipt of unlawful benefit by judges during pre-trial investigation

Corruption as a social phenomenon is a significant problem in any society. Corruption penetrates into vital areas of society, provides an opportunity to establish control over financial and industrial groups and even sectors of the economy, and to favor one's interests in legislative bodies and public administration and local self-government bodies.

Among the crimes directly aimed at seizing other people's property or obtaining other illegal benefits, money laundering is quite common.

We should agree with the opinion of scientists who emphasize that an increase in the money laundering level leads to the following consequences: capital in the country is not optimally placed; illegal funds are used to finance criminal activities and implement corruption schemes; cash receipts in the state budget are reduced; funding for social spheres of society is reduced; and the living standards of the country's population decline. Constant updating of money laundering methods and identification of economic activity areas that are not subject to financial monitoring and control by the state requires more effective legal regulation of money laundering. The possible ways to improve an anti-money laundering system in Ukraine are as follows: continuous training of specialists in the field of financial audit; creating special working teams to investigate money laundering crimes, which will involve IT specialists, law enforcement officers and financial specialists; regular audit of performance of financial institutions activities and ensuring the preservation of customers' confidence; enshrining at the statutory level of money laundering crime classification and criminal liability for their commission; conducting anti-corruption policy in the state [51, p. 361].

In addition, it is worth noting that corruption, which is a social phenomenon, also penetrates the law enforcement system. Therefore, one of the most pressing legal and social problems is the fight against corruption in the judiciary. Unlawful benefit,

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

being a criminalized corruption phenomenon in the judicial system of Ukraine, is the subject of special attention of the international community. Corrupt relations among the representatives of the judiciary of Ukraine lead to their dependence on criminal structures, which results in negative consequences of making unjust decisions in direct violation of moral and ethical standards and domestic legislation.

It is the receipt of unlawful benefits, which contributes to the spread of practical experience in the judiciary regarding unfair trial of cases, that is the most dangerous type of corruption in Ukraine. Such criminal offenses are characterized by a high level of latency, as well as the fact that their investigation is accompanied by corresponding difficulties in detection and documentation, and criminals and other interested parties use appropriate countermeasures to conceal the criminal offense and attempt to avoid responsibility.

In addition, it should be noted that the receipt of unlawful benefits by judges is accompanied by a number of difficulties in the pre-trial investigation. An important means of establishing the circumstances of a criminal offense in such circumstances is to conduct covert investigative (detective) actions. At the same time, those procedural actions that are carried out immediately after the detention of a person in accordance with Article 208 of the CPC of Ukraine (in case of open recording of the fact of obtaining an unlawful benefit) are of particular importance.

In particular, we are talking about inspection of the scene, search, obtaining of palm swabs from the hands of detained persons for further forensic chemical examination, the conclusions of which should confirm the fact that the person was holding banknotes that were marked with a special means in advance.

Meanwhile, in the practice of pre-trial investigation, several approaches have been developed to address the issue of procedural formalization of taking the washings from the hands of persons. Thus, this activity is carried out in three directions: 1) examination of the detained person; 2) search of the person; 3) collection of biological samples [52, p. 326].

We believe that ensuring a prompt, complete and impartial pre-trial investigation of obtaining an unlawful benefit by judges can be carried out by taking

biological samples from a person who has committed this type of criminal offense. Therefore, we consider it necessary to analyze the peculiarities of the relevant procedural action.

This approach to obtaining the washings from the hands of a detained person is that these objects are regarded as biological samples and are taken in accordance with Part 3 of Article 245 of the CPC of Ukraine. This legal provision stipulates that biological samples are taken from a person in accordance with the rules provided for in Article 241 of the CPC of Ukraine (i.e., in the course of his or her examination). If a person refuses to voluntarily provide biological samples, the investigating judge or court, at the request of a party to the criminal proceedings considered in accordance with the procedure provided for in Articles 160-166 of the CPC of Ukraine (i.e., in the manner prescribed for temporary access to things and documents), has the right to allow the investigating prosecutor (or oblige them, if the request was filed by the defense) to take biological samples forcibly.

At the same time, V. V. Rogalska emphasizes some peculiarities of biological sampling:

1) As long as no changes are made to the legislation, the biological samples of a person are considered to be all samples related to the vital activity of a person as a biological being, and their obtaining must be carried out in accordance with Part 3 of Art. 245 of the Criminal Procedure Code;

2) Refusal to provide voluntarily biological samples for expertise (examination), except for voice and handwriting samples, should not be considered as an exercise of the right not to testify against oneself;

3) Biological samples can be taken from persons, regardless of their procedural status and being a party to the criminal proceedings;

4) Obtaining of biological samples for examination is an investigative action which is prohibited until the data are submitted to the Unified Register of Pre-trial Investigations [53, p. 297-298].

Thus, obtaining swabs in accordance with Art. 245 of the CPC of Ukraine provides for the existence of two procedures: 1) voluntary – when a person provides

his/her hands for the relevant investigations; 2) compulsory – when a person refuses to perform these actions. The legal basis for the voluntary procedure, based on the requirements of Articles 241 and 245 of the CPC of Ukraine, is the prosecutor's decision. At the same time, if the detainee refuses to provide his hands for examination, Article 245 of the CPC of Ukraine requires the investigator to apply to the investigating judge with a relevant petition, agreed by the prosecutor, to issue a ruling that would authorize the forced collection of swabs [52, p. 327-328].

The Criminal Procedure Code of Ukraine of 2012 introduced many innovations, including a type of investigative (detective) actions that is already familiar today – covert investigative (detective) actions [54]. The proposed institute has changed the established concept and the procedure for conducting relevant investigative (detective) actions in criminal proceedings. Despite the long period of application of this institute, the current problem is to determine the peculiarities of organization and procedure of covert investigative (detective) actions, as well as to determine the legislative shortcomings and advantages of its legal regulation in criminal proceedings [55].

The study of empirical sources has made it possible to emphasize that the procedure for conducting covert investigative (detective) actions to investigate unlawful gain is characterized by a certain number of features. Therefore, their further clarification is the main purpose of our scientific research.

The issue of detecting, documenting, suppressing and investigating the facts of obtaining undue advantage, in other words, bribery, by judges is not very common among scholars. However, only some aspects of this issue were raised in their scientific research by D. I. Bagaliy, M. P. Vasylenko, O. O. Kvasha, O. F. Kistiakivskyi, O. Lazarevskyi, O. Malinowski, M. Muzychenko, I. Telichenko, M. Yasynskyi and others.

The works of these scholars constitute the scientific and theoretical part of the study, however, given their importance, there is a need to separately address the issue of peculiarities of conducting covert investigative (detective) actions during the pre-trial investigation of obtaining undue advantage by judges.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

The relevant reforms have been implemented at almost all stages of criminal proceedings, including the pre-trial investigation. Therefore, the implementation of the system of covert investigative (detective) actions, as well as the update of theoretical approaches to operational and investigative measures, greatly contributes to the fulfillment of the tasks of criminal proceedings at this stage. In this regard, the regulatory regulation of the institute of covert investigative (detective) actions and certain changes in the national legislation regulating the issues of operational and detective activities are of considerable practical and purely scientific interest [56].

Along with the issues that have opened up new opportunities for pre-trial investigation bodies, the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, as well as a large number of regulations adopted for its direct implementation, have raised some questions regarding their interpretation and appropriate application. At the same time, it is worth noting that pre-trial investigation bodies and operational units are now in a rather difficult situation, as they have to master this legal matter through their own mistakes, as well as through new attempts to form a certain law enforcement practice [57, p.5].

Covert investigative (detective) actions are an effective lever in the fight against crime and are also used by law enforcement agencies to collect information about circumstances and facts relevant to criminal proceedings and subject to appropriate proof.

As we have previously noted, the receipt of undue advantage by judges is characterized by a rather high level of latency. Some difficulties arise in the course of direct activities related to the detection and documentation of criminal activity under appropriate conditions. Therefore, as a result, there are problems with proving the circumstances of the criminal offense, which in turn affects the effectiveness of the pre-trial investigation. In such circumstances, it is necessary to apply all measures provided for by law to achieve the objectives of criminal proceedings. One of these measures is covert investigative (detective) actions.

WE agree with the opinion of Y. Chornous who notes that the peculiarity of covert investigative (detective) actions is that their content is closer to operational

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

and search measures, but despite the existence of many years of practice, they are regulated by the Criminal Procedure Code of Ukraine. This is a progressive step, which determines its focus on ensuring the rights and freedoms of the person in respect of whom such actions are carried out [58, p.292].

That is, if there is a need to collect evidence of a corruption criminal offense – obtaining undue benefit by judges that cannot be obtained in any other way, it is advisable to conduct covert investigative (detective) actions in compliance with the requirements of Chapter 21 of the CPC of Ukraine.

It is worth noting that criminal proceedings related to the receipt of undue advantage by a judge shall be initiated by the investigator, coroner, or prosecutor immediately, but not later than 24 hours after the filing of a statement or report of a criminal offense or after the independent discovery of circumstances that may indicate the commission of a criminal offense from any source. The relevant information is entered into the Unified Register of Pre-trial Investigations and a pre-trial investigation is initiated (Article 214(1) of the CPC of Ukraine).

Pursuant to Article 216(5) of the CPC of Ukraine, if a crime under Article 368 of the Criminal Code of Ukraine is committed by a judge, its pre-trial investigation is carried out only by detectives of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine.

From the point of view of practice, the most effective reason for conducting covert investigative (detective) actions is the presence of a person's application for extortion of an object of unlawful benefit [59, p.103].

Therefore, in our opinion, it is advisable to consider certain covert investigative (detective) actions carried out during the direct investigation of undue advantage by judges.

In particular, we mean audio and video monitoring of a person (Article 260 of the CPC of Ukraine). With the help of this covert investigative (detective) action, we can record actual negotiations related to extortion, as well as the receipt of illegal benefits.

Audio and video control of a person is a type of interference with private communication, which is carried out without his/her knowledge on the basis of a

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

decision of the investigating judge, if there are sufficient grounds to believe that the person's conversation or other actions, movements, sounds related to his/her direct activities or place of residence, etc. may contain certain information that is essential for the pre-trial investigation.

Significant information in criminal proceedings can also be obtained by conducting a special investigative experiment, which involves the creation by the investigator, as well as the operational unit, of certain conditions in an environment that is as close to real as possible in order to verify the real intentions of a person whose actions provide signs of a serious or especially serious crime, to monitor his or her behavior and make certain decisions regarding the commission of a crime [60]. An important role in the course of a special investigative experiment is played by such covert investigative (detective) actions as audio and video monitoring of a person and a place, which are conducted in conjunction with a special investigative experiment.

In addition, it is necessary to emphasize that such covert investigative (detective) action as inspection of publicly inaccessible places, housing or other property of a person plays a rather important role in the relevant investigation (Article 267 of the CPC of Ukraine). This covert investigative (detective) action consists in secretly entering the premises and other possessions of a person without the knowledge of the owner or possessor, covertly, under an alias or with the use of technical means, to properly install technical means of audio or video monitoring of a person or to detect and record traces of a crime, to identify documents, things that are essential for pre-trial investigation, to conduct an inspection, make copies or samples thereof, to identify wanted persons, or for other purposes.

Given that a number of other covert investigative (detective) actions are expected to be carried out before the inspection of publicly inaccessible places, housing or other property of a person, it is advisable to prepare thoroughly before the inspection. It is worth noting that the preparation includes several components: selection of forces and means to be used in the course of the inspection; determination of the purpose and objectives of the inspection; setting the time of the

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

inspection of publicly inaccessible places, housing or other property of a person; distribution of tasks of persons involved in the inspection; taking measures to prevent decryption of the inspection; conducting the inspection, and, if necessary, installing technical means for further conducting other covert investigative (detective) actions.

It is impossible to ignore such a covert investigative (detective) action as direct removal of information from transport telecommunication networks (Article 263 of the CPC of Ukraine). It is differentiated into: appropriate control over telephone conversations, which consists in covertly conducting, with the use of appropriate technical means, including those installed on transport telecommunication networks, selection, monitoring and recording of the content of certain telephone conversations, other signals and information (SMS, MMS, modem communication, facsimile communication, etc.) transmitted through the telephone channel that is controlled removal of information from the communication channel, which consists in covertly receiving, converting and recording, using appropriate technical means, in particular those installed on transport telecommunication networks, in a certain form of various types of signals transmitted via Internet communication channels, as well as other controlled data transmission networks.

As for the practical value of conducting the relevant covert investigative (detective) action, it is determined by the content of the recorded actions and conversations during which criminal intentions are exposed. At the same time, it is possible to obtain new information regarding the place, time, circumstances and forums for the transfer of the object of the unlawful benefit, confirmation or clarification of the obligation to assist the person providing the unlawful benefit for the remuneration received, in other words, the failure to perform or perform specific actions. The possibility of threats against the rights and interests of the applicant in case of failure to receive the remuneration; demands to keep their relationship secret; advice from the official regarding the applicant's behavior, etc. cannot be ruled out.

The relevant covert investigative (detective) action, such as surveillance of a person, thing or place (Article 269 of the CPC of Ukraine), means visual observation

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

of a person to record his or her contacts, pursuit, stay in any place, behavior, etc. or the use of special technical means of surveillance for this purpose.

Summarizing the above, it should be noted that covert investigative (detective) actions involving the use of technical means are very effective during the pre-trial investigation of obtaining an unlawful benefit by a judge in criminal proceedings. These include: audio and video control of a person, removal of information from transport telecommunication networks, inspection of publicly inaccessible places, housing or other property of a person, observation of a person, thing or place, etc.

After analyzing a number of professional sources, we can note that the results of covert investigative (detective) actions during the pre-trial investigation of obtaining undue advantage by judges in criminal proceedings are essential evidence to directly prove the judge's guilt in committing a criminal offense related to corruption.

In addition, we have determined that the results of a special investigative experiment on the transfer of the object of undue advantage with the subsequent detention of the suspect are significant evidence in criminal proceedings. At the same time, the practical value of the relevant investigative search action is determined by the content of the recorded conversations during which the criminal intentions of the subject of the analyzed criminal offense are exposed.

SECTION 6. THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.LEGAL.2.6.1

6.1 Права людини в Україні у конституціях і конституційних проектах «першої хвилі» (кінець XVIII – початок XX ст.)

6.1.1 Конституціоналізм і Конституція. Витоки українського конституціоналізму

Дотримання прав і свобод людини великою мірою залежить від їх відображення у конституції країни. Саме правовий статус конституції як Основного Закону на нашу думку, надає всім державним інституціям орієнтир щодо своєї поточної управлінської діяльності, яка повинна бути спрямована на гарантування визначених конституцією прав і свобод [61]. Для громадян відповідної держави її Основний Закон стає орієнтиром для діяльності, спрямованої на боротьбу за власні права.

Під конституціоналізмом ми маємо на увазі взаємовідносини між публічною владою (державною владою і місцевим самоврядуванням) і громадянами відповідної держави (у даному випадку, України), відображені у статті 19 Конституції України: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [61]. Тобто конституціоналізм у нашому розумінні – це правовий порядок взаємовідносин влади і людини, в основі якого – права і свободи людини і громадянина.

Історія українського конституціоналізму – це вважаємо, рух політичної (правової) думки в Україні до вищезгаданого принципу, відображений насамперед, у конституціях, а також у конституційних проектах. Вона на нашу думку, налічує рівно двісті років – 1791 – 1991 – від появи першої на території

України конституції у її сучасному значенні до проголошення незалежності України. У цей час на території України (у її кордонах станом на 1991 р.) діяло двадцять конституцій. З них шість – власне українських (найперша з них – «Закони про тимчасовий державний устрій України» Української держави гетьмана П. Скоропадського 1918 р.).

Метою цього дослідження є відображення прав і свобод людини і громадянина як найважливішої складової частини конституціоналізму, у конституціях і конституційних проектах «першої хвилі» (кінець XVIII – початок XX ст.).

Біля витоків конституціоналізму в Україні стоять «Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького між Ясновельможним його милістю паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорозького, і між генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами утверджені обома сторонами вільним голосуванням і Ясновельможного гетьмана урочистою присягою підтверджені року від Різдва Христового 1710, Квітня 5, при Бендерах» [62]. Приєднуємося до думки, що цей документ, більш відомий як «Конституція Пилипа Орлика», безумовно, мав для формування конституціоналізму на території сучасної України наступне значення:

1. Він об'єднував різні стани тодішнього українського суспільства – козацтво, духовенство, міщанство, селянство єдиним поняттям «народ» [63, с. 67]. І тим самим сприяв формуванню уявлення про народ (націю) як всестанову, а у перспективі – і безстанову спільноту за принципом рівності всіх громадян держави перед законом;

2. Засуджуючи «самодержавну владу» присвоєну окремими попередніми гетьманами «неслушно і безправно» [62, Вступ], він проголошував обмеження влади гетьмана через колегіальне правління з елементами розподілу влади [62. VI, VII].

Поряд із цим зазначаємо, що згадані вище елементи «Договорів і Постановлень...», які наближали цей документ до сучасних конституцій,

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

знаходилися у явній меншості у тексті документа. Переважали ж на нашу думку, ті елементи, які стосуються домодерного, станового права і державності (до формування модерних національних держав на межі XVIII – XIX ст.). А саме:

1. Слово «Конституція» у заголовку тексту вжито у множині – «Конституції» (у латиномовному тексті документа: «Constitutiones») [62, Преамбула]. Тобто у тому ж значенні, що й у Речі Посполитій стосовно постанов її сейму: «постанова», «рішення», «закон» [63, с. 19]. А отже вважаємо, позначало не Основний закон держави (як у сучасному конституційному праві), а акт поточного законодавства;

2. Народ, який є «адресатом» даного документа, названо «малоросійським» (у староукраїнському тексті) і «руським» («gentisque Rossiacaе» у латиномовному тексті документа та його сучасному перекладі українською мовою) [62, Преамбула]. Крім того, зустрічається і ще одна назва: gentem strenuam antiquamque Cosaticam («народ хоробрий стародавній козацький») [62, Вступ].

Це на нашу думку, свідчить про те, що український народ (як і всі інші сучасні нації) у ті часи ще не сформувався, а для людей того часу було характерним співіснування етнічної, станової і конфесіональної ідентичності і відсутність чіткого їх розмежування. Тобто відсутність поняття «нація» (народ) у його сучасному вигляді;

3. Державу згаданого вище малоросійського (руського) народу названо «Військом Запорозьким» [62, Преамбула; 63, с. 3]. Щодо самого поняття «держави» у латиномовному варіанті тексту вжито термін «dominium» [61, II], який у домодерних державних утвореннях позначав патримональну владу володаря над його підданими. Сам гетьман у латиномовному тексті документа (розділ V) іменується титулом «Illustrissimus Dux» [62, V]. Тобто має титул «герцога». Що свідчить вважаємо, про прагнення авторів тексту, у першу чергу самого Пилипа Орлика, «вписати» гетьманський титул у характерну для тодішньої Європи ієрархію домодерних державних утворень .

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

На підтвердження цього, у розділі «Вступ» документа Військо Запорозьке позначено як держава під протекцією «найяснішої королівської величності шведської» [62, Вступ]. Тобто як васальна держава. У розділі II шведські монархи мали надалі титулуватися «постійними протекторами» Війська Запорозького [62, II], а сам текст «Договорів і Постановлень...» затверджений королем Швеції Карлом XII як його сюзереном [62, Затвердження]. Це також є характерним для домодерної епохи (від утворення перших держав до межі XVIII – XIX ст.), що передувала утворенню модерних (сучасних) національних держав;

4. І найголовніше: незважаючи на згадку прав некозацького населення Війська Запорозького – «посполитих» – у розділах X, XII, XIII, переважна більшість прав, визначених документом, стосується козацтва як привілейованого стану держави. Крім того, зі змісту розділу XIII видно, що і права посполитих мають саме становий характер [62, XIII]. Якщо до цього додати фактичну заборону у Війську Запорозькому усіх інших конфесій окрім православної і обов'язок гетьмана як володаря держави викоринювати у ній будь – яке іновір'я, особливо іудаїзм (розділ I) [62, I], то можна стверджувати наступне. У «Договорах і Постановленнях...» була відсутня рівність мешканців держави перед законом незалежно від конфесії, а розповсюдження панівної релігії (православ'я) належало до прямого обов'язку правителя, що знову ж таки, було характерним саме для права державних утворень домодерної доби, а не для конституційного права модерних (сучасних) національних держав.

У зв'язку із зазначеним вище вважаємо за необхідне зробити наступні висновки:

1. «Договори і Постановлення...» 1710 р. («Конституція Пилипа Орлика») є безумовно, видатною пам'яткою українського права і держави домодерної доби (до утворення сучасних національних держав). Це був час станової державності (XVI – XVIII ст.), коли традиційні уявлення людей про державу і право, що походили від античних і феодальних часів, починають наповнюватися новим змістом. А саме, що права (які за традицією феодальних

часів розуміються як привілеї) повинна мати не тільки феодальна верхівка суспільства, а й інші стани.

Відповідно, змінювався і характер влади правителя (у тодішньому українському варіанті – «державця» (володаря)). Замість патрімональної ця влада поступово стала уявлятися, як виразник волі загалу населення [63, с. 29]. А відтак, поступово створювалися умови для перетворення цього населення з підданих у націю (народ).

2. Усі ці тенденції у «Договорах і Постановленнях...» тільки проглядаються. І як свідчить аналіз їх тексту, зроблений нами, цей документ слід винести за межі сучасного українського конституціоналізму. Віддаючи втім, йому належне як пам'ятці права, що відчутно сприяла його (конституціоналізму) подальшому формуванню на території сучасної України.

6.1.2 Конституція Речі Посполитої 1791 р.

Відкриває список конституцій (у сучасному значенні цього слова) на території України Конституція Речі Посполитої 3 травня 1791 р. Незважаючи на короткий час її дії (два з половиною роки до її формального скасування 23 листопада 1793 р. Гродненським сеймом Речі Посполитої), вона на нашу думку, була першим в історії держави і права України конституційним актом сучасного характеру. Тобто пов'язаною із формуванням і подальшим розвитком на українській території національної («модерної») держави. Цей період охоплює на нашу думку, час з кінця XVIII ст. до сучасності. Саме тому варто розглянути цей перший досвід вітчизняного конституціоналізму щодо відображення у ньому прав і свобод людини. Значення такого дослідження полягає у виявленні історичної еволюції уявлень про права і свободи у конституційному праві на території сучасної України і з'ясуванні значення вищезгаданого конституційного акту для багатовікової історії українського державотворення.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Сюжети, безпосередньо пов'язані із правами людини (у їх тодішньому розумінні) відображені у розділах I («Панівна релігія»), II («Шляхта. Землевласники»), III («Міста і міщани») і IV («Селяни (хлопи)») «Урядового закону» (офіційна назва конституції; далі – Закон) [64]. І якщо стосовно шляхти Закон в основному підтверджував її колишні права і привілеї, то стосовно міщан і особливо селянства (враховуючи, що переважна більшість цих людей були кріпаками) законодавчі зміни були справді революційними. Так, міщанам королівських міст – власникам нерухомості – Закон надавав права, що раніше належали виключно шляхті, а саме: особистої недоторканності; набуття земельної власності; призначення на нижчі адміністративні посади у всіх органах державної влади і суду; доступ до адвокатури; отримання нижчих офіцерських звань у всіх родах військ, крім шляхетської кавалерії; отримання шляхетства багатими міщанами та міською інтелігенцією [65, с. 39]. Особливо великі зрушення мали відбутися у соціальному становищі селян – кріпаків. Хоча Закон формально не скасовував кріпацтва, але фактично переводив відносини селян з їх землевласником на принципово нову – правову – основу. Це стосувалося насамперед договорів стосовно селянських повинностей, укладених землевласником «з усією громадою, або окремо з кожним мешканцем» [64]. Те, що селянські повинності й податки взагалі регламентувалися договорами, обов'язковими як для селян, так і для шляхтича (магната) було вважаємо, великим кроком уперед у напрямку подальшого скасування кріпацтва й розвитку капіталістичних відносин у сільському господарстві держави. Взагалі стосовно відображення у Законі цієї частини прав людини слід відзначити з одного боку, звичне для домодерного суспільства (до утворення сучасних національних держав) сприйняття людських прав як станових привілеїв. Це вважаємо, відображено у самій структурі згаданих вище розділів конституції. Водночас сам їхній зміст вже чітко засвідчив тенденцію до поступового набуття рівності всіх перед законом як сучасної правової норми. Це ж саме можна сказати і про права у сфері релігії, відображені у розділі першому. З одного боку, Закон визначав панівне

становище римо – католицької релігійної конфесії (прямо забороняючи перехід із неї до інших віросповідань). З іншого боку, гарантував дотримання релігійних прав некатолікам, будучи таким чином, передвісником сучасних правових норм щодо свободи совісті [64].

Значимо тут, що нове розуміння і визначення прав людини супроводжувалося у Законі гарантіями дотримання цих прав з боку держави. Так зокрема, у розділі IV зазначалося: «селянське населення, у руках якого знаходиться найщедріше джерело багатства країни..., ми беремо під заступництво закону і державного уряду» [64]. Ці та інші гарантії прав ми вважаємо історичним попередником положення статті 3 Конституції України: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави...» [61].

Великою мірою гарантування конфесіональних і станових прав у Законі забезпечувалося реформуванням судової системи Речі Посполитої, визначеним розділом VIII «Судова влада». Маємо тут на увазі утворення цивільних і кримінальних судів для державних підданих всіх станів, а також часткове відокремлення суду від законодавчої влади і адміністрації [64].

В епоху модерних національних держав дотримання прав людини неможливе без ідеї національного (народного) суверенітету і його закріплення у конституції держави. В «Урядовому законі» 1791 р. ця ідея знайшла відображення у його преамбулі. Тут, по – перше, відзначається, що «об'єднані стани» (представники яких приймали конституцію), «з подвоєною силою репрезентують польський народ» [64]. По – друге, проголошувалося право народу (в особі обраних ним представників) не тільки приймати конституцію, а й вносити до неї зміни [64]. По – третє, звертає на себе увагу титул короля Станіслава Августа Понятовського, який визначався у преамбулі, як король польський «божою милістю та з волі народу» [64]. Вважаємо за необхідне тут підкреслити, що збільшення прав інших – нешляхетських – станів суспільства (про що вже йшлося вище) дозволяє стверджувати, що перед нами – розуміння народу (нації) як «всестанової» політичної спільноти громадян держави з

правовою рівністю їх перед законом. У зв'язку із цим доцільним виглядає на наш погляд, уточнення територіальних меж згаданого у Законі «польського народу». Вони вважаємо, окреслені у титулі короля Станіслава Августа Понятовського, що міститься у преамбулі Закону. Враховуючи географічний ареал розселення тодішніх русинів (українців), до власне українських територій «польського народу» у кордонах Речі Посполитої на 1791 рік слід віднести Литву, Київщину, Волинь, Підляшшя і Поділля [64]. Тут вважаємо, мав місце намір утворити модерну політичну націю (у даному випадку, польську) у межах території домодерної – поліетнічної та поліконфесійної – держави, якою була Річ Посполита. Це на нашу думку, є свідченням того очевидного факту, що модерні національні держави нашого часу (маємо тут на увазі насамперед, Україну) не були сформовані відразу у «готовому» вигляді, зокрема у тих кордонах, у яких вони існують зараз. На цьому шляху були різні альтернативні варіанти націє – і державотворення, перший з яких на території сучасної України (і відповідно, ще явно недосконалий) ми спостерігаємо на прикладі Конституції 3 травня. Завершуючи розгляд «Урядового закону», вважаємо необхідним зробити наступні висновки:

1. Він був першим на території сучасної України досвідом створення конституції держави, яка б відображала, закріплювала і гарантувала людські права;

2. У всьому його тексті простежується перехідний характер епохи від домодерних (побудованих за становим, конфесійним і династичним принципом) до сучасних національних держав;

3. З точки зору відображення у ньому прав людини «Урядовий закон» («Конституція 3 травня») безумовно є важливою історичною пам'яткою права на території сучасної України і відповідно, складовою невід'ємною частиною багатовікової історії українського державотворення.

6.1.3 Конституції Австрійської імперії і Австро – Угорщини («Королівств і земель, репрезентованих у рейхсраті»)

Подальша криза домодерних станових права і державності (у формі абсолютної монархії) й розгортання національних рухів у першій половині ХІХ ст. (особливо внаслідок революцій 1848 – 1849 рр.) спричинили нову хвилю конституціоналізму у Європі. Зокрема, на західноукраїнських землях монархії Габсбургів.

Це означало появу низки конституцій з відображенням у них людських прав і свобод. Важливе місце серед них займає конституція Австрійської імперії 4 березня 1849 р. [66, с. 26 – 42]. Дарована («октройована») імператором Францем – Йосифом I під тиском революції 1848 – 1849 рр., вона заслуговує на науковий аналіз через відображення у ній процесу еволюції домодерної імперської держави («Цісарства австрійського», як зазначалося у її першій статті) у напрямку політичної і правової модернізації у напрямку формування сучасної національної держави.

Вищезгаданий процес був неможливим без двох речей. По – перше, це скасування кріпацької залежності селян, як найнеобхіднішого кроку для зрівняння всіх підданих держави перед законом. Цьому у конституції присвячено статтю 26: «Кожний рід особовласницький, кожний зв'язок громадський, чи приналежності (тобто кріпацька залежність селян – Г. К.) є назавжди зліквідований. Вхід на австрійську територію або на корабель робить кожного невільника вільним» [66, с. 29].

По – друге, це набуття колишніми підданими імперської держави громадянських прав, що урівнювали їх перед законом незалежно від етнічної приналежності. Про це йшлося у статті 5: «Уся єдність народна є рівноправна і кожна з них має непорушне право збереження, плекання та пильнування своєї нації (народності) та мови» [66, с. 27].

Власне про людські права йдеться у розділах третьому («Про громадянство державне»), четвертому («Про гміни») і восьмому («Про сейм

державний»). Права, відображені у першому з них, можна поділити на три наступні групи. Першу групу складає група статей – 23, 24, 25 і 27 – що фіксує наявність категорії громадянства держави як такого. Найважливішою з них є на нашу думку, стаття 27: «Всі громадяни австрійської держави є рівні у правах і підлягають рівному формуванню особистості» [66, с. 29]. Далі за важливістю йдуть статті 23 (про єдине громадянство австрійської держави), 24 (про однакове застосування на всій території держави її правових норм) і 25 (про вільне поселення особи у межах державних кордонів) [66, с. 29].

Значення вищезгаданих правових норм для прав людини вважаємо, полягає у наступному: вони сприяли поступовому перетворенню колишніх імперських підданих на громадян демократичної держави, що мають рівні права. Держава ж тепер перетворювалася на гаранта дотримання цих прав рівномірно на всій своїй території. Тобто виникав новий політичний зв'язок держави і громадян. Його новизна полягала у об'єднанні громадян навколо держави як гаранта їхніх прав. А значить, і поступовому виникненні політико – правової категорії «нації» («народу»), як зовнішньої форми об'єднання населення держави у межах її кордонів.

Другу частину прав людини, відображених у вищезгаданому розділі, складають статті 29 – 32, присвячені майновим правам. Найважливішою з них на нашу думку, є стаття 29, що проголошувала захист державою права власності і можливість відчуження власності тільки за законом [66, с. 29]. Стаття 31 встановлювала свободу здійснення майнових операцій у межах кордонів австрійської держави. Важливою тут є й стаття 30 (щодо можливості австрійських громадян набувати «нерухомість усякого роду», а також вільно займатися заробітчанством у межах території держави) [66, с. 29]. Таким чином, перетворення колишніх імперських підданих на громадян означало закріплення за ними права на власність як запоруки їх економічної самостійності й гарантування їх можливості користуватися правами і свободами.

Третю частину прав людини у відповідному розділі складає стаття 28: «публічні уряди і державні служби рівнодоступні для всіх, хто є здатним до них» [66, с. 29]. Зв'язок її змісту зі змістом попередніх статей наступний: набуття громадянами (майнових) економічних прав означало їхню участь у публічному, зокрема державному, управлінні. Оскільки саме публічна, у першу чергу державна, влада є знаряддям і запорукою дотримання цих прав. Отже, переходимо до питання відображення у конституції політичних прав громадян. Оскільки демократизація політичного устрою держави автоматично означала й початок процесу її децентралізації, принципове значення тут має питання передання окремих управлінських функцій, що безпосередньо стосувалися людини, від держави до місцевих громад. Саме цьому присвячено четвертий розділ конституції – «Про гміни (місцеві територіальні громади – Г. К.)» [66, с. 29 – 30]. Розділ складається з двох статей: 33 і 34. Безпосередньо прав людини тут стосується норма щодо виборності «гмінних представників», тобто депутатів представницького органу громади, населенням (пункт а) статті 33) [66, с. 29]. Таким чином, набуття імперськими підданими громадянських прав означало й набуття ними виборчого права, у даному випадку – до органів місцевого самоврядування.

Значно більш детально виборче право відображено у розділі восьмому конституції «Про сейм державний» [66, с. 31 – 35]. Тут йому присвячені статті 43 – 45. Найважливішою з них вважаємо, є стаття 43, що фіксує наявність виборчого права «для кожного повнолітнього громадянина Австрії» і визначає необхідні для цього умови – цензи майна і осілості [66, с. 32]. Детально згадані вище законодавчі норми відображені у двох наступних статтях. Так, у статті 44 визначалася сума податку для участі у виборах, причому майновий ценз для сільських і для міських перше, він відображає появу у австрійській державі прав людини «першого мешканців різнився (для міщан – більший, для селян – менший). Тут таки встановлювалася верхня межа податку для участі у виборах [66, с. 32]. Стаття 45 встановлювала цензи громадянства і осілості для обрання депутатом парламенту [66, с. 33].

Характерною рисою австрійської конституції 1849 р. як і конституцій «першої хвилі» (кінець XVIII – початок XX ст.) взагалі була увага переважно до компетенції установ та посадових осіб центральної і місцевої державної влади й місцевого самоврядування і розподілу повноважень між ними. Вважаємо цю обставину впливом так званого «камералізму» – правового і політичного вчення щодо облаштування публічної влади. Його прихильники вважали саме ефективне визначення і розподіл обов'язків між службовцями і установами різних рівнів ієрархії запорукою ефективного державного управління. Саме такий погляд на нашу думку, й відбився у змісті конституцій «першої хвилі», зокрема й конституції, що тут розглядається.

Втім, подальший розвиток демократії і відповідно, прагнення до участі в управлінні державою широких верств суспільства внаслідок європейських революцій вносили свої корективи у камералістські погляди щодо розбудови держави. Це у свою чергу, вимагало подальшого розвитку законодавства про політичні права громадян.

Показником цієї тенденції вважаємо, був «Закон про права політичні», виданий одночасно із конституцією 4 березня 1849 р. [66, с. 43 – 45]. Порівняно із конституцією закон короткий (складається всього з тринадцяти статей). За змістом вважаємо його продовженням і доповненням конституції щодо прав і свобод громадян. Останні можна поділити на дві частини:

1) особисті права: право особистої недоторканності (статті 8 – 9); право недоторканності житла (стаття 10); право на таємницю листування (статті 11 – 12); свобода віросповідання і релігійного навчання (статті 1 – 4);

2) власне політичні права: свобода слова (стаття 5); свобода подання петицій (стаття 6); свобода об'єднання у громадські організації (стаття 7).

Коментуючи зміст закону, вважаємо за потрібне зазначити наступне. По – перше, він належить до конституцій «першої хвилі». Отже, є документом, що свідчить про початок законодавчого відображення прав людини як таких. По – друге, на прикладі закону можна проілюструвати думку щодо взаємодоповнення та взаємозалежності різних прав людини. Так, реалізація

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

особистих прав людини залежить від демократичного державного устрою, який забезпечується дотриманням політичних прав. У свою чергу, реалізація політичних прав людини залежить від ефективності дотримання її особистих прав. Отже, особисті і політичні права є взаємозалежними і взаємодоповнюючими.

Дослідження конституції Австрійської імперії 4 березня 1849 р. на предмет відображення у ній прав і свобод людини дозволяє зробити наступні висновки:

1. Конституція була відображенням процесу еволюції домодерної станової імперської держави у сучасну національну державу під тиском революції 1848 – 1849 рр.; така еволюція означала насамперед, зміну правового становища підданих імперії і юридичне перетворення їх на громадян.

2. Перелік прав людини у згаданій вище конституції є відображенням початку процесу законодавчого закріплення людських прав на території сучасної України;

3. Законодавче закріплення у п'ятій статті конституції права підданих імперії вільно розвивати свою національність (культуру, історію) і мову, а також юридичного рівноправ'я імперських підданих всіх націй було поштовхом для процесу подальшого формування на території імперії окремих націй і національних держав. Це стосувалося зокрема, й процесу поступового перетворення русинів Буковини, Галичини і «Руської крайни» (Закарпаття) на політичну українську націю. А відтак, і подальшого формування національної української державності.

4. Незважаючи на короткий термін дії цієї конституції (скасованої 31 грудня 1851 р.), вона була наступним етапом розвитку конституціоналізму в Україні після конституції Речі Посполитої 3 травня 1791 р. і з цієї точки зору є важливою сторінкою історії держави і права України.

Важливим елементом прав людини, що їх започаткувала на території сучасної України австрійська конституція 1849 р. було виборче право.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Виборче право – система правових норм, що регулюють виборчий процес. Основа цього права на нашу думку, полягає у праві і бажанні людини – громадянина конкретної держави – приймати участь в управлінні державними справами через вільні вибори своїх представників до органів державної влади і місцевого самоврядування. Будучи дуже давнім за своїм походженням (від античних часів) виборче право набуло сучасного вигляду у так званий «модерний» період історії державності та права: період формування й подальшого розвитку сучасних національних держав (XIX – XX ст.).

Важливе місце серед них займає Крайова конституція для Галичини («Крайовий статут для Королівства Галіції і Лодомерії з Великим князівством Краківським з незалежним правилом виборів до Крайового сейму») 29 вересня 1850 р. [67, с. 53 – 82]. Ухвалена патентом (указом) імператора Франца – Йосифа I на виконання статті 77 Конституції Австрійської імперії 1849 р., вона мала характер так званої «октройованої» конституції (тобто конституції, наданої монархом своїм підданим). На науковий аналіз вона заслуговує через відображення у ній процесу еволюції домодерної імперської держави у напрямку політичної і правової модернізації у напрямку формування сучасної держави – нації. Зокрема, через формування тут основ виборчого права модерного часу.

Розглядаючи зміст конституції стосовно виборчого права зазначимо, що останнє ми розуміємо тут у його «вузькому» значенні. Тобто як право громадян (у даному випадку, підданих імперії Габсбургів) обирати і обиратися до представницьких органів державної законодавчої влади. Тобто як активне й пасивне виборче право.

Конституція була прямим продовженням Конституції Австрійської імперії від 4 березня 1849 р. і була видана на її виконання. У Конституції Австрійської імперії 1849 р. виборчому праву присвячено статті 42 – 46 Розділу VIII («Про Сейм державний»). Тут визначався «всестановий» характер виборів (активне і пасивне виборче право незалежно від стану), майновий, віковий

цензи та ценз осілості для участі у виборах, а також «усний і відкритий» характер голосування [66, с. 32 – 33].

Виборче право саме для мешканців Галицького краю (Королівства Галиції і Лодомерії) обумовлювалося наступними статтями загальнодержавної конституції. Стаття 1 фіксувала «Королівство Галиції і Лодомерії (Волинь) з Краковом» як один з «країв коронних». Тобто невід'ємну складову частину австрійської держави («Цісарства австрійського») [67, с. 26]. Стаття 4 гарантувала всім коронним краям місцеве самоврядування у межах, визначених загальнодержавною конституцією [67, с. 26]. Стаття 35 (Розділ V «Про справи крайові») конкретизувала зміст статті 4 щодо компетенції крайової влади [67, с. 30]. Стаття 37 (Розділ VII «Про владу законодавчу») визначала імператора («цісаря») і крайовий Сейм як суб'єктів законодавчої влади на території краю [67, с. 31]. Нарешті, статті 77 – 83 у загальних рисах окреслювали законодавчу компетенцію крайового Сейму і його взаємодію з імператором щодо видання місцевого законодавства, відображали право кожного коронного краю на власну конституцію [67, с. 36 – 37].

Отже мова йшла про Королівство Галиції і Лодомерії як окрему автономну управлінську одиницю держави. А відтак, і про місцеві особливості реалізації виборчого права мешканцями краю.

Відправною точкою тут можна вважати статтю 78 загальнодержавної конституції. Вона не лише визначала прямий (безпосередній) характер виборів депутатів крайового Сейму, а й підкреслювала, що «склад Сейму має бути складений з урахуванням усіх інтересів крайових» [66, с. 36].

«Урахуванням усіх інтересів крайових» у Галичині слід вважати пошук компромісу між її двома найбільшими національностями – поляками і русинами (українцями), що складала відповідно 45,9 та 45,4 % населення краю [68, с. 73]. Пояснюючи необхідність вирішення саме цієї проблеми, слід зазначити, що саме національне питання постало у повний зріст внаслідок революції 1848 – 1849 рр. у монархії Габсбургів. Його вирішення вимагалось прихильниками різних національних проектів на території держави у ключі

«рівноправності націй» [69, с. 25]. У Галичині із цією ідеєю виступили діячі «Головної Руської ради», вимагаючи поділу Королівства Галіції і Лодомерії на українську і польську частини [68, с. 73].

Офіційна позиція влади в особі імператора Франца – Йосифа I та його оточення полягала у визнанні принципу рівноправ'я націй. Це відображала п'ята стаття загальнодержавної Конституції 1849 р.: «Уся єдність народна є рівноправна і кожна з них має непорушне право збереження, плекання та пильнування своєї нації (народности) та мови» [67, с. 27]. Прагнучи знайти компроміс між національними вимогами українців і поляків, імператор спочатку мав намір поділити цей край на дві частини – українську (Королівство Галичина і Лодомерія) та польську (герцогство Краків разом з герцогствами Аушвіц і Затор) [68, с. 73]. Втім, згодом, з огляду на потребу зміцнення загальнодержавної влади у краї, територіальну цілісність Королівства Галіції і Лодомерії було збережено (крім Буковини, виділеної у окремий коронний край). У Крайовій конституції для Галичини (далі – Конституція) це було відображено у її статті 1 наступним чином: «Королівство Галичини і Лодомерії (Волинь) з князівством Освенцив, Заторем і з Великим князівством краківським утворюють невід'ємну частину складової австрійської монархії і єдиний коронний край цісарства» [67, с. 53]. Натомість, відповідно до статті 4 «Народи русинський (український), польський та інші етноси (мешканці) користуються рівними правами і кожна нація (етнос) має непорушне право плекати свою мову, свою народність, культуру» [67, с. 54].

Відповідно, у межах адміністративних кордонів королівства його територію було поділено на три «урядові округи»: Краківський (польський), Львівський (польсько – український) і Станіславівський (український). По суті урядові округи були місцевими адміністративними одиницями держави, органи народного представництва яких – сеймові курії – були наділені відносною самостійністю у прийнятті рішень в межах відповідної адміністративної території [68, с. 73]. Це підтверджується змістом статті 55 Конституції: «Кожна сеймова курія є органом урядового округу...» [67, с. 61]. Три сеймові курії

королівства відповідно до статті 10 Конституції, утворювали його спільну крайову репрезентацію (представницький і законодавчий орган краю) [67, с. 55].

Саме до урядових округів була «прив'язана» виборча система Королівства Галіції і Лодомерії (визначення депутатського складу сеймових курій, виборчих округів, кількості представників від певної місцевості та ін.). Стаття 11 Конституції визначала склад депутатів («послів») кожної сеймової курії наступним чином: а) депутати, обрані за майновим цензом; б) депутати «від надзвичайно знаних міст»; в) депутати від інших гмін (територіальних громад) урядового округу [67, с. 55]. Кількість депутатів сеймових курій у трьох урядових округах королівства була неоднаковою. Статті 12 – 14 Конституції визначали її у кількості 58 депутатів у Краківському урядовому окрузі, 50 – у Львівському і 42 – у Станіславівському [67, с. 55].

Складовою невід'ємною частиною виборчої системи Королівства Галіції і Лодомерії слід вважати активне і пасивне виборче право громадян австрійської держави у цій частині монархії Габсбургів. Воно дістало своє відображення у статтях 15 – 19 Конституції і базувалося на наступних засадах:

а) належність активного виборчого права кожному повнолітньому громадянину держави чоловічої статі, який сплачує певну суму державних податків, або не відповідає зазначеному майновому цензу, однак володіє активним виборчим правом завдяки своїм особистим якостям («на засадах своїх особистих предметів»);

б) належність пасивного виборчого права громадянам, що мають активне виборче право відповідно до зазначених вище критеріїв, із додаванням до цього цензу осілості (5 років) й вікового цензу;

в) позбавлення виборчого права осіб, визнаних злочинцями відповідно до закону, а також громадян, що вчинили адміністративні правопорушення або перебувають під слідством, терміном на два роки [66, с. 74; 67, с. 56].

Крім вищезгаданих статей, виборче право громадян на території Галичини регламентувала «Виборча крайова ординація для королівства

Галичини і Льодомерії з князівствами Освенцівським і Заторським та Великим князівством краківським», що входила до складу Конституції як її Розділ V і складалася з 74 статей, поділених за змістом на вісім частин [67, с. 66 – 78].

Для нас важливим є зміст частини другої «Виборче право» (сім статей), яка регулювала активне виборче право [67, с. 68 – 70]. А також частини четвертої «Про вибирання» (чотири статті), що регулювала пасивне виборче право [67, с. 73].

Розглянемо спочатку статті, присвячені активному виборчому праву. Їхнє значення полягає у деталізації права громадян приймати участь у виборах через майновий ценз і ценз осілості. Так, зі змісту статті 15 виходили різні розміри податків для різних категорій виборців залежно від місця їхнього проживання. Стаття 16 роз'яснювала порядок поповнення кількості виборців, якщо у певній місцевості не знайдеться достатньо тих, що відповідають цензовим вимогам. У статті 17 визначалися додаткові податкові вимоги для тих виборців, що належали до найвищої податкової категорії майнового цензу. Стаття 18 вимагала від виборця бути членом певної гміни (громади) для реалізації виборчого права. Тобто фактично встановлювала на додаток до майнового цензу ще й ценз осілості. Цього ж стосувалися й статті 20 і 21. У першій з них йшлося про реалізацію виборцем свого виборчого права саме у тому виборчому окрузі, де він сплачує «найвищу квоту безпосередніх податків». У другій – про неможливість для міських мешканців голосувати на території сільських гмін [67, с. 69].

Оскільки активне виборче право великою мірою залежало від майнового цензу, стаття 28 виборчої ординації визнавала його тільки за тими громадянами, «хто у поточному податковому році і на час призначення виборів не має податкового боргу» [67, с. 71].

Як вже зазначалося вище, пасивне виборче право в «Ординації» визначала її частина IV «Про вибирання», що складалася з чотирьох статей. Тут визначалися: а) умови обрання, зокрема віковий і осілий цензи; б) умови

заборони на участь у виборах; в) відсутність заступників у послів (депутатів) [67, с. 73].

Дослідження Крайової конституції для Галичини 1850 р. на предмет відображення у ній виборчого права дозволяє зробити наступні висновки:

1. Конституція була відображенням процесу еволюції домодерної станової імперської держави у сучасну національну державу під тиском революції 1848 – 1849 рр.; така еволюція означала насамперед, зміну правового становища підданих імперії і юридичне перетворення їх на громадян. А відтак, і наявність у цих громадян виборчого права, як засобу участі громадян у державних справах через легітимно обраних представників – депутатів («послів», за тодішньою правовою термінологією, розповсюдженою на західноукраїнських землях).

2. Найтісніший зв'язок виборчого права громадян у згаданій вище конституції з майновим цензом є відображенням розповсюдженого у ту епоху погляду на це право як на право заможної (і освіченої) меншості громадян. На думку прихильників майнового цензу, бідна й неосвічена (а іноді просто неграмотна) людина стає на виборах знаряддям у руках тих, хто рветься до влади і елементарно скуповує голоси таких «виборців» під час виборчих кампаній.

Водночас Конституція є свідченням розповсюдження на території України системи виборів, характерної для модерного суспільства. Маємо на увазі віковий ценз і ценз осілості як для активного, так і для пасивного виборчого права.

3. Законодавче закріплення у четвертій статті конституції принципу юридичної рівноправності мешканців краю різних націй, разом з їхнім правом вільно розвивати свою національність (культуру, історію) і мову, а також поділ Королівства Галичини і Володимирії на урядові округи з перевагою у кожному з них населення відповідної національності були поштовхом для процесу подальшого формування на території імперії окремих націй і національних держав. Це стосувалося зокрема, й процесу поступового перетворення русинів

Буковини, Галичини і «Руської крайни» (Закарпаття) на політичну українську націю. А відтак, і подальшого формування національної української державності.

4. Незважаючи на короткий термін дії цієї конституції (скасованої 31 грудня 1851 р.), вона була наступним етапом розвитку конституціоналізму в Україні після конституції Речі Посполитої 3 травня 1791 р. та конституції Австрійської імперії 1849 р. і з цієї точки зору є важливою сторінкою історії держави і права України.

Подальша політична еволюція Австрійської імперії призвела до її перетворення на «двоєдину» монархію – Австро – Угорщину. Важливе місце у цьому процесі займає конституція Австрії («королівств і земель, представлених у рейхсраті») 21 грудня 1867 р. [70]. Ухвалена Імперською радою (нім. «Reichsrat») як парламентом австрійської частини двоєдиної австро – угорської монархії з подальшим її затвердженням імператором Францем – Йосифом I, вона заслуговує на науковий аналіз через відображення у ній процесу еволюції домодерної імперської держави у напрямку політичної і правової модернізації у напрямку формування сучасної держави – нації.

Розглядаючи зміст конституції стосовно прав людини, по – перше, звертаємо увагу на її структуру. Адже ця конституція не становила цілісного юридичного документа, а мала вигляд низки законів [71, с. 26]. Власне прав людини стосується один з них: Державний основний закон «Про загальні права громадян королівств і земель, представлених у Рейхсраті» [72]. Таку структуру Основного закону держави ми вважаємо наслідком попередніх – «домодерних» – часів розвитку законодавства (до утворення сучасних національних держав). Тоді термін «конституція» позначав один із видів нормативно – правових актів – указ володаря (голови держави) або розпорядження її найвищої управлінської установи – що стосувався певного конкретного питання управлінської діяльності.

По – друге, зміст конституції взагалі і Державного основного закону «Про загальні права громадян...» зокрема, був обумовлений австро – угорським

компромісом 1867 р. А саме: відновленням імператором Францем Йосифом I 12 лютого 1867 р. дії угорської конституції 1848 р. й набуття тим самим колишньою централізованою Австрійською імперією децентралізованого, «двоєдиного» характеру [71, с. 23].

На власне австрійську конституцію це вплинуло наступним чином. По – перше, вона стосувалася лише австрійської частини монархії – Цислейтанії. По – друге, поступка угорцям викликала необхідність поступок й іншим національностям монархії. Це, як буде показано далі, знайшло відображення в основному законі «Про загальні права громадян» щодо прав етнічних (національних) спільнот.

Права людини у Державному основному законі «Про загальні права громадян королівств і земель, представлених у рейхсраті» від 21 грудня 1867 р. за змістом можна розділити на наступні групи. Першу групу складають права, відображені у статтях 1 – 4. Йдеться насамперед, про загальне право австрійського громадянства для мешканців різних королівств і областей австрійської частини монархії. А відтак, їхню рівність перед законом, однаковий доступ до державних управлінських посад і свободу переміщення територією держави [72].

Коментуючи зміст цієї групи статей зазначимо, що він свідчить про формування на території України конституціоналізму у його сучасному вигляді. Йдеться насамперед, про його фундаментальні принципи, без яких вважаємо, неможливий подальший розвиток прав людини взагалі.

Другу групу прав складають особисті права громадян: право на особисту свободу і гарантію від протизаконного арешту особи (стаття 8); недоторканність власності і можливість її вільного набуття й користування (статті 5, 6). До цього слід віднести й статтю сьому (відносно повної ліквідації особистої залежності і васалітету). Цієї ж частини закону стосується вважаємо, стаття дев'ята (недоторканність і охорона права на житло), та стаття десята (щодо вільного права на листування і гарантії його таємниці) [72].

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

При розгляді особистих прав людини потрібно на нашу думку, обов'язково згадати й про обмеження цих прав у вищезгаданому законі. Обмежувалася наприклад, свобода міграції за межі держави (стаття 4). Це пояснювалося необхідністю відбування громадянином військової повинності. У статті п'ятій зазначалася можливість відчуження власності (у випадках і формах, встановлених законодавством). Порухення таємниці листування допускалося лише за судовою постановою або у воєнний час (стаття 10) [72].

Коментуючи зміст цієї групи статей, відзначимо важливість для людини прав, пов'язаних з її особистістю, у відносинах із державою. Маємо тут на увазі насамперед, право особистої недоторканності й гарантій від незаконного арешту, а також остаточного скасування особистої залежності. Зайвий раз зауважимо, що дотримання цього права є показником демократичності держави.

До третьої групи на нашу думку, належать гуманітарні права. Це право на свободу совісті та віросповідання (статті 14 – 16), право на свободу викладання і наукової діяльності (стаття 17) та право вільного вибору професії і професійної підготовки (стаття 18). Тут же визначалася свобода внутрішньої побудови релігійних організацій та їхня відповідальність за релігійну освіту громадян (статті 15 і 17) [72].

Наявність у законі статей, присвячених гуманітарним правам, свідчить з одного боку, про спадкоємність із «домодерними» часами, коли свобода віри була ключовою для розвитку людини та її відносин із державою. З іншого боку, у статті 14 зазначалося, що віросповідання не впливає на користування людиною громадянським і політичними правами, а примус до виконання релігійних обрядів та участі у релігійних церемоніях допускався лише на підставі «повноважень, отриманих від закону» (тобто від світської влади). У поєднанні з увагою, яка приділялася у законі розвитку викладання і науки, це на нашу думку, свідчить про формування принципово нового, секуляризованого «модерного» суспільства.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Четверту групу прав людини у вищезгаданому законі складають політичні права громадян. Вони відображені у статтях 11 – 13. Мова йде про свободу слова й друку та заборону цензури, право на свободу зборів та об'єднання у асоціації, а також право петицій (як індивідуальних, так і колективних) [72].

Коментуючи зміст цієї групи статей зазначимо, що будь – яка держава у всі часи намагалася репрезентувати перед суспільством саме себе як втілення законності, порядку й справедливості. А відтак, намагалася не допустити справді опозиційних настроїв стосовно себе самої. Це знаходило відображення зокрема, у намаганні держави обмежити свободу слова, аргументуючи це необхідністю дотримання законності в інтересах спільного блага. Останній мотив вважаємо, виразно простежується у змісті частини першої статті 13, де зазначається, що користування свободою слова для громадян є можливим лише «у межах законності» [72].

Останню, п'яту, групу прав людини у згаданому вище законі складають національні права. Вони відображені у статті дев'ятнадцятій. Слід зазначити, що порівняно із конституцією австрійської імперії 1849 р. вони виписані більш детально. Так, у конституції 1849 р. (стаття п'ята) просто відзначалося, що «вся єдність народна є рівноправна і кожна з них має непорушне право збереження, плекання та пильнування своєї нації (народності) та мови» [66, с. 27]. На відміну від неї, стаття 19 Державного основного закону «Про загальні права громадян...» 1867 р. крім зазначення рівноправності націй держави та права на розвиток власної мови додатково визначала вживання відповідної національної мови у сфері освіти й державного управління у різних областях монархії. Щодо територій, де наявним був змішаний етнічний склад населення, закон визначав необхідність організації народної освіти таким чином, щоб дати можливість громадянам відповідної національності отримувати освіту рідною мовою [72].

Дослідження конституції Австрії 1867 р. на предмет відображення у ній прав і свобод людини дозволяє зробити наступні висновки:

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

1. Конституція була відображенням процесу еволюції домодерної станової імперської держави у сучасну національну державу під тиском революції 1848 – 1849 рр.; така еволюція означала насамперед, зміну правового становища підданих імперії і юридичне перетворення їх на громадян.

2. Перелік прав людини у згаданій вище конституції є відображенням продовження процесу законодавчого закріплення людських прав на території сучасної України після Конституції Австрійської імперії 1849 р. та крайової конституції для Галичини 1850 р.;

3. Законодавче закріплення у дев'ятнадцятій статті Державного основного закону «Про загальні права громадян...» права підданих імперії вільно вживати у публічній сфері рідну мову було поштовхом для процесу подальшого формування на території імперії окремих націй і національних держав. Це стосувалося зокрема, й процесу поступового перетворення русинів Буковини, Галичини і «Руської крайни» (Закарпаття) на політичну українську націю. А відтак, і подальшого формування національної української державності.

4. Конституція Австрії 1867 р. була важливим етапом розвитку конституціоналізму в Україні. Її значення полягає у тому, що на відміну від минулих конституційних актів на сучасній українській території – Конституції Речі Посполитої 1791 р., Конституції Австрійської імперії 1849 р. і крайової конституції для Галичини 1850 р., що діяли трохи більше року кожна й були скасовані невдовзі після свого прийняття, вона діяла більше п'ятдесяти років. Їй тим самим закладала основи більш сталої традиції конституціоналізму в Україні, ніж до цього. І з цієї точки зору є важливою сторінкою історії держави і права України.

6.1.4 Українські конституційні проекти (середина XIX – початок XX ст.)

Невід'ємною складовою частиною історії українського конституціоналізму є українські конституційні проекти середини XIX – початку

XX ст. Маємо на увазі «Начерки конституції республіки» Георгія Андрузького (1846 – 1847 рр.) [73], «Проект оснований устава українського общества «Вольный Союз» – «Вільна Спілка» Михайла Драгоманова (1884 р.) [74] та «Основний закон «Самостійної України» Спілки народу українського» Миколи Міхновського (1905 р.) [75]. Розглядаємо відображення прав людини у вищезгаданих проектах у зв'язку із виникненням і подальшим розвитком ідеї української держави – нації. Вважаємо за необхідне також визначити зв'язок вищезгаданих проектів із політико – правовим розвитком Російської імперії в цей період (оскільки всі проекти були складені українцями – підданими Російської держави).

Перше (за хронологією) місце серед згаданих вище проектів належить «Начеркам конституції республіки» Георгія Андрузького [73]. Хоча прийнято датувати цей документ 1850 роком (коли його було вилучено у Г. Андрузького), вважаємо 1846 – 1847 рр. більш вірогідними датами його складання, судячи із двох «набросков...» (фактично – додатків) Г. Андрузького до свого конституційного проекту [73].

На зміст «Начерків конституції республіки» вирішальний вплив мали ідеї Кирило – Мефодіївського товариства 1845 – 1847 рр., одним із учасників якого був Г. Андрузький. Тому, перш ніж перейти безпосередньо до змісту «Начерків...», вважаємо за потрібне проаналізувати основні документи Кирило – Мефодіївського товариства, що стосувались прав людини. Вони викладені у «Книзі буття українського народу», авторство якої приписується Миколі Костомарову [76], та «Статуті Кирило – Мефодіївського товариства» [77]. У першій важливими на наш погляд є політичні ідеї України як держави – члена слов'янської федерації, викладені у пунктах 100 та 109 [76]. Принципове значення для прав людини тут має на нашу думку, зміст пункту 108. Він свідчить, що майбутня українська держава – нація замислювалася як держава без станових привілеїв із демократичним устроєм [76]. У «Статуті Кирило – Мефодіївського товариства» важливим є зміст пункту 3 частини першої («Головні ідеї»). Тут відображено принципи рівності громадян перед законом

та народного суверенітету [77]. Саме ці ідеї на нашу думку, по – перше, були зародком майбутнього українського конституціоналізму (відображеному зокрема, у проєкті Г. Андрузького). А відтак – сприяли перетворенню етнічної спільноти українців як станової спільноти – нащадків козацтва – (у «Книзі буття українського народу») і «южно – руссов» (у «Статуті Кирило – Мефодіївського товариства») у модерну українську націю.

Безпосередньо «Начерки...» є коротким описом державних установ майбутньої держави – федерації слов'янських народів (крім Росії) із зазначенням способів їх формування – виборів або призначення[73]. Тобто є дійсно «начерком» – коротким викладом основних положень, а не готовим конституційним проєктом. Пояснюємо такий зміст «Начерків...» впливом так званого «камералізму» – правового і політичного вчення щодо облаштування публічної влади. Його прихильники вважали саме ефективне визначення і розподіл обов'язків між службовцями і установами різних рівнів ієрархії запорукою ефективного державного управління. Саме такий погляд на нашу думку, й відбився у змісті конституцій «першої хвилі» (кінця XVIII – початку ХХ ст.). І відповідно, конституційних проєктів, одним з яких був проєкт Г. Андрузького.

Відповідно до цього, основну увагу у проєкті Г. Андрузького зосереджено на установах публічної влади складових частин майбутньої федерації: громади, області, округу, штату та власне держави [73]. Серед прав людини тут згадані: а) право на безпосередню участь у самоврядуванні місцевої громади; б) виборче право. Обидва вони мали належати главам сімейств, що складали громаду. Частина посад мала обиратися прямими виборами. Наприклад, на три – чотири посади старшин громади (що мали бути помічниками її голови). Частина посад мала обиратися двоступеневими виборами. Наприклад, серед виборних членів окружної судової палати мали бути десять осіб, обраних місцевим представницьким органом – окружною думою [73]. «Начерки...» передбачали наявність для обраних посадових осіб кількох цензів (в залежності від посади): вікового, освітнього та осілості [73].

Звертає увагу відсутність тут майнового цензу, типового для всіх тодішніх конституцій. На нашу думку це – свідчення демократизму «Начерків...», розрахованих на дійсно народну державу.

Саме наявність у «Начерках...» виборчого права сукупно із правом на безпосередню участь у місцевому самоврядуванні на рівні громади ставила питання про інші права. У першу чергу, про право на особисту свободу, що було дуже актуальним в умовах існування у Російській імперії кріпацтва.

Тому звертаємо увагу на два згаданих вище «наброска...» Г. Андрузького як додатки до його конституційного проекту. Називати їх конституційним проектом (або його частиною) вважаємо, неможна. Адже за стилем це скоріше, юридичний трактат. Втім, висловлені тут ідеї заслуговують на увагу як теоретична основа майбутніх конституційних проектів. Маємо на увазі думки Г. Андрузького щодо права на особисту свободу із подальшою ліквідацією кріпосницьких відносин, «об'єднанням» (тобто юридичним зрівнянням у правах) або повною ліквідацією станів, обмеження влади законом тощо [73].

Вважаємо, що саме ці ідеї (за умови їх втілення у життя) і повинні були сприяти формуванню української держави – нації (як політичної, громадянської нації) з населення різних територій, позначених у Г. Андрузького як «Україна з Чорномор'ям, Галіцією і Кримом» [73].

Завершуючи розгляд «Начерків конституції республіки» Г. Андрузького, вважаємо за потрібне підкреслити зв'язок його проекту з політико – правовим розвитком тодішньої Російської імперії на українських землях. Вище ми вже згадували про проблему кріпацтва як фактору життя суспільства і держави, існування якого робило неможливим подальші реформи. Розвиваючи далі цю думку, зазначимо, що імперський державний устрій знайшов своє відображення і в інших моментах проекту Г. Андрузького:

1. Назви окремих посадових осіб та установ у його проекті – громада, управа, голова, писар, земська поліція, совісний суд, справник, становий пристав – прямо запозичені з державного устрою Російської імперії на українських землях;

2. Своєрідним «двигуном» майбутніх реформ, які повинні були поступово привести суспільство до республіки, за задумом Г. Андрузького, є імператор. Це проявляється зокрема, у побажанні прийняття монархом звання «громадянин» для прикладу всім іншим підданим імперії, у припиненні жалування імператором дворянства (і відновлення у дворянстві) як стимулювання ліквідації станових привілеїв у державі;

3. Поділ законів у проекті Г. Андрузького на «корінні» і «загальні» є на нашу думку, відображенням юридичної політики тодішньої Російської держави. Остання саме у часи Г. Андрузького полягала у впорядкуванні імперського законодавства з метою зміцнення законності в країні [78, с. 317].

Наступний український конституційний проект, який ми вважаємо за необхідне розглянути – «Проект оснований устава украинского общества «Вольный Союз» – «Вільна Спілка» Михайла Драгоманова (1884 р.) [74]. Його поява вважаємо, була обумовлена зрушеннями у політичному житті українських земель Російської імперії, пов'язаними з епохою «великих реформ» імператора Олександра II 1860-х – 1870-х рр. Найважливішою з них була селянська реформа, пов'язана із скасуванням кріпацтва. Інші реформи, особливо судова, також відкривали шлях до модерного суспільства на території України. Недаремно у самому драгоманівському проекті зазначалося, що «в основних своїх рисах теперішній судоустрій за статутами 20 листопада 1864 може бути визнаний задовільним» [74].

На відміну від «Начерків конституції республіки» Г. Андрузького, які не були струнким і закінченим конституційним проектом, проект М. Драгоманова є таким. Характерною рисою проекту є те, що права людини тут згадані вже у частині першій «Про мету товариства» [74]. Тобто передують розділам, присвяченим політичному устрою держави. Це на нашу думку, відрізняє вищезгаданий проект від переважної більшості конституцій «першої хвилі» які як вже зазначалося вище, на перше місце ставили визначення установ і посадових осіб публічної влади та розподіл повноважень між ними. Така структура драгоманівського проекту свідчить вважаємо, що український

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

конституціоналізм був новим кроком у конституційному будівництві того часу, передвісником наступної, «другої» хвилі конституцій.

Права людини охарактеризовані у проекті М. Драгоманова як політична свобода [74]. Вважаємо цей момент найважливішим. Він на нашу думку, підтверджує сам зміст прав і свобод людини як взаємодію людини і держави. Тобто навіть якщо мова йде про «неполітичні» права (наприклад, про право особистої свободи та недоторканності особи), це обов'язково зачіпає взаємовідносини людини з державою. А отже, також стосується сфери політики.

Власне права людини і громадянина у проекті М. Драгоманова можна поділити на особисті й політичні. До першої групи належать: недоторканність особи від незаконного арешту, смертної кари і тілесних покарань; недоторканність житла, свобода вибору місця проживання; свобода приватного листування; свобода совісті (із зазначенням щодо ліквідації державної церкви) Серед цих свобод звертаємо увагу на зазначення у проекті недоторканності національності (мови) у приватному та публічному житті [74].

До другої групи прав і свобод у проекті належать: право на свободу слова, друку і навчання; право утворення товариств та спілок; право на мирні зібрання; право петицій. Виділяємо серед вищезазначених прав можливості людини особисто захищатися від незаконних дій влади стосовно громадян. А саме: право цивільного і кримінального позову проти посадових осіб і установ публічної влади (державного управління і місцевого самоврядування); право чинити спротив незаконним діям представників влади. Зміст останнього права не розкрито, однак, враховуючи наявність тут таки права носіння зброї та військових вправ, можна припустити, що мова йде про право на повстання проти влади у випадку порушення останньою людських прав та свобод [74].

Відтак вважаємо за потрібне зупинитись також на гарантіях людських прав у проекті М. Драгоманова. По – перше, це звичайно судові гарантії прав. До них слід віднести скасування надзвичайних судів з обов'язковою наявністю

присяжних у складі кримінального суду [74]. Окремо йдеться про мировий суд як гаранта прав громадян.

По – друге, це законодавчі гарантії прав. А саме: заборона їх скасування або обмеження поточним законодавством. Особливо тут визначається невідсудність цивільних осіб військовим судам під час війни [74].

Завершуючи розгляд людських прав і свобод у проекті М. Драгоманова, вважаємо його подальшим розвитком (у сенсі конституціоналізму) урядових реформ, що проводились у Російській імперії за царювання Олександра II і водночас, відображенням непослідовності та обмеженості цих реформ. Відсутність у російських підданих, зокрема й українців, громадянських прав, обмеженість виборного місцевого самоврядування, поставленого під жорсткий державний контроль, а згодом – і відверті контрреформи уряду нового монарха – Олександра III – були вважаємо, спонукальним мотивом для появи проекту М. Драгоманова. Тим самим фактично ставилось питання щодо несумісності національної держави і держави – імперії.

Відтак, визначені у проекті М. Драгоманова права і свободи прямо сприяли б формуванню українців як політичної (громадянської) нації. Цьому у драгоманівському проекті безумовно, сприяла пропонована децентралізація російської держави і створення у її межах двадцяти автономних областей. Зокрема області Харківська, Київська, Одеська й Кубанська області мали охоплювати український етнічний масив [74]. Їх широке самоврядування безумовно сприяло б у майбутньому утворенню з населення згаданих вище регіонів єдиної української держави – нації.

Останній з українських конституційних проектів, який ми тут розглядаємо – «Основний закон самостійної України» Спілки народу українського» М. Міхновського (точніше: «групи членів Української Народної Партії», як зазначалося у преамбулі проекту) 1905 р. [75]. Його поява була викликана російською революцією 1905 – 1907 рр. і активною участю у її подіях малоросів (українців) – підданих Російської імперії. Серед гасел цієї революції як відомо, було й гасло національних прав для неросійських народів

держави, зокрема українців. Це знайшло відображення у появі на території Російської імперії перших легальних українських політичних партій, створенні української думської громади у Державній думі – парламенті Росії і зрештою, появі проекту реформування Російської імперії на принципі широкої децентралізації і автономії для України. Останній належав Михайлу Грушевському і може вважатися своєрідним продовженням та подальшим розвитком розглянутих вище конституційних ідей кирило – мифодіївців та М. Драгоманова [79].

Разом з тим слід звернути увагу на значну радикалізацію українського націоналізму під впливом революції. Частина українських націоналістів, не сподіваючись на мирне перетворення Російської імперії на федерацію (як пропонувалося у попередніх проектах) виступала із набагато більш радикальними поглядами [80, с. 135].

Відображенням цих настроїв і був конституційний проект М. Міхновського. На відміну від двох попередніх проектів, Україна розглядалася у ньому як цілком самостійна федеративна національна держава за зразком США. Її територія мала складатися з дев'яти федеральних земель: Чорноморської України, Слобідської України, Степової України, Лівобережної України або Гетьманщини. Підгірської України, Горової України та Понадморської України [75]. Така політична конструкція у проекті М. Міхновського свідчить на нашу думку, про незавершеність процесу формування української політичної (а не етнічної) нації на той час, відсутний вплив регіональних, домодерних за своєю суттю ідентичностей на самосвідомість тодішніх русинів і малоросів – підданих Російської імперії та Австро – Угорщини.

Сприятим подоланням цих регіональних відмінностей і формуванню у майбутньому єдиної української держави – нації і був покликаний конституційний проект М. Міхновського. Зокрема той його розділ, що стосувався громадянських і політичних прав. Він фігурує у проекті під назвою «Українці й їх права» [75].

Згаданий розділ складається з двадцяти статей. За їхнім змістом його можна розділити на наступні частини. Першу частину (статті 10 – 13) складають статті, що є основою прав людини у майбутній національній державі Україна. Тут звертають на себе увагу по – перше, стаття 11, присвячена натуралізації громадян і по – друге, стаття 13 щодо гендерної рівності. Коментуючи першу з них, зазначимо що вона на нашу думку, є підтвердженням саме політичного (громадянського), а не етнічного характеру української нації. Адже мова тут йде про можливість набуття українського громадянства (й тим самим, зарахування до складу Українського народу) людей, я не є етнічними українцями за походженням [75]. Щодо змісту другої статті, вона вважаємо, значно випередила свій час, коли політичні права жіноцтва офіційно не визнавалися у багатьох конституціях світу. Й тим самим, є відображенням майбутніх радикальних змін у гендерній сфері у ХХ столітті. Своєрідною ж квієсенцією цієї частини розділу є зміст статті 12: «На Вкраїні нема і не може бути поділу на касти» [75]. Тут – основна ідея, що сприяла об'єднанню громадян України різного етнічного й соціального походження у єдину політичну націю на підставі рівності всіх перед законом.

Наступна група (статті 14 – 22) присвячена особистим правам людини: праву на особисту свободу і власну недоторканність, недоторканність житла, свободу совісті тощо [75]. Своєрідною квієсенцією цієї частини розділу є зміст статті 16: «Ніхто не може бути укараний інакше як на підставі закону і після судової постанови» [75].

Нарешті, третя група (статті 23 – 29) присвячена політичним правам українських громадян: свободам слова, друку, мирних зібрань, колективних та індивідуальних петицій тощо [75]. Звертаємо тут увагу на зміст останніх двох статей: двадцять восьмої і двадцять дев'ятої. Перша з них проголошує єдиною державною мовою українську при одночасному визнанні вільного розвитку всіх уживаних в Україні мов [75]. Коментуючи цю статтю зазначимо, що її зміст, так само як і зміст статті 11 є свдченням політичного (громадянського), а не етнічного характеру майбутньої української держави – нації. Важливість статті

двадцять дев'ятої полягає у тому, що вона проголошує можливість судового позову проти державних урядовців з боку громадян [75].

Виборче право громадян України як одне з політичних прав, відображене у статтях 52 – 54 і 63 наступного розділу – «Власти». Тут визначене загальне пряме виборче право для громадян починаючи з 25 років за умови їхнього проживання у певній громаді (що є одночасно і виборчим округом) не менше одного року. Характерною рисою проекту є можливість для громадян обирати прямим голосуванням не лише депутатів, а й президента держави (стаття 63) [75].

Підсумовуючи розгляд проекту М. Міхновського зазначимо, що за своїм змістом він значно випередив час, рішучо пориваючи і з російською імперською державністю і відповідно, з автономістсько – федералістичною традицією українського національного руху стосовно до Росії. Декларована у проекті самостійність української держави – нації базувалася на нашу думку, на широких демократичних правах її громадян, що відповідали кращим на ті часи світовим стандартам.

Дослідження прав і свобод людини в українських конституційних проектах середини ХІХ – початку ХХ ст. (Г. Андрузького, М. Драгоманова, М. Міхновського) дозволяє зробити наступні висновки:

1. Відображення прав людини у вищезгаданих проектах було викликано самою суттю націєтворення: перетворення підданих держави – імперії на громадян національної держави з відповідними правами та юридичними можливостями їх захисту від свавілля державної влади;

2. Права людини, відображені у зазначених вище проектах, належать до прав людини першого покоління: ліквідація станових привілеїв і рівність громадян перед законом, недоторканність особи, житла, свобода пересування й вибору місця проживання, економічна свобода, свобода слова, друку, зібрань і петицій, виборче право (активне й пасивне).

Характерною рисою згаданих вище проектів є відсутність майнового цензу для реалізації виборчого права. Це можна пояснити як демократизмом

українського національного руху (розрахунком його прихильників на популярність серед трудящих мас, у першу чергу селянства), так і поступовими зрушеннями у політичній думці того часу взагалі. А саме, усвідомленням реакційної ролі майнового цензу щодо участі широких верств населення в державному управлінні.

3. Політико – правова еволюція Російської імперії тих часів мала певний вплив на розвиток українського конституціоналізму (тим більше, що всі вищезгадані проекти належать авторству українців – підданих цієї держави). На прикладі ідей, висунутих у згаданих проектах добре видно, як намагання російської влади, у першу чергу, в особі правлячих монархів – Миколи I, а згодом Олександра II – зміцнити імперську державу шляхом проведення у ній реформ давали несподіваний (для влади) ефект у вигляді розвитку національних рухів і конституціоналізму. Адже висунуті в українських конституційних проектах ідеї, особливо щодо прав людини, були прямим відображенням проблем у взаємовідносинах людини і держави у Російській імперії тих часів;

4. Відображення прав і свобод людини у проектах Г. Андрузького, М. Драгоманова і М. Міхновського пройшло певну еволюцію від правових ідей як доповнення до тексту конституції до її складової невід’ємної частини (до того ж розташованої у пріоритетному порядку – на початку тексту). Воно на нашу думку, сприяло формуванню та подальшій еволюції української національної свідомості й тим самим, перетворенню малоросів – підданих російської імперської держави (а відтак – і складової невід’ємної частини її народу) на українців – громадян національної держави Україна незалежно від етнічної належності, рідної мови й конфесії.

6.1.5 «Основні державні закони Російської імперії» 1906 р.

Важливе місце в історії українського конституціоналізму щодо прав людини вважаємо. займають «Основні державні закони Російської імперії»

(рос.: «Основные государственные законы Российской империи») у редакції від 23 квітня 1906 р. [81]. Ухвалені імператором Миколою II на виконання «Маніфесту про вдосконалення державного порядку» від 17 жовтня 1905 р., вони стали правовим оформленням наслідків першої російської революції 1905 – 1907 рр. Необхідність появи «Основних державних законів...» у новій редакції була великою мірою обумовлена появою Рад як альтернативи самодержавству (у сенсі формування на окремих частинах території Російської імперії самоврядних «республік», керівництво яких перебирало на себе функції органів і посадових осіб публічної влади) [82, с. 17]. Так, 14 (26) грудня 1905 р. місто Люботин Харківської губернії було проголошено повсталими робітниками Люботинською республікою – робітничою квазідержавою із власним урядом і народною міліцією [83, с. 32]. Тоді ж внаслідок масових селянських заворушень, керованих повітовим комітетом Всеросійського Селянського Союзу (ВСС) Сумський повіт Харківської губернії практично перетворився на квазідержаву із власними органами влади [83, с. 31]. Вимоги повсталих містили вирішення соціальних і національних питань (поліпшення умов праці і збільшення заробітної платні, аграрна реформа, відкриття у селах повіту українських шкіл та української гімназії у Сумах) [83, с. 31].

Вищезгадані явища були відображенням глибокої кризи державної влади й відповідно, стрімкого падіння її легітимності в очах її підданих. Ситуація вимагала негайних реформ. Причому для Миколи II і його оточення було принципово важливим, аби щойно утворений парламент – Державна дума – сам не розробив і не впровадив у країні конституцію, що у перспективі означало б крах монархії [84, с. 23].

«Основні державні закони Російської імперії» у редакції від 23 квітня 1906 р. мали характер так званої «октройованої» конституції (тобто конституції, наданої монархом своїм підданим). На науковий аналіз вона заслуговує через відображення у ній процесу еволюції домодерної імперської держави у напрямку політичної і правової модернізації у напрямку формування

сучасної держави – нації. Зокрема, через визначення тут прав російських підданих, у тому числі й малоросів (українців).

Первісний варіант проекту, підготовлений Державною канцелярією для подальшого обговорення у Раді міністрів, фактично був запозиченням з конституцій Бельгії, Пруссії та Японії. Правам російських підданих тут був присвячений розділ другий [85, с. 173]. Як видно з його змісту, відповідні статті містили досить прогресивний для того часу (та й зараз) механізм захисту прав людини від зловживань з боку держави: точне визначення терміну затримання особи, неприпустимість існування жодної спеціальної юрисдикції (наприклад, військової для невійськових), заборону накладання стягнень, покарань і обмежень адміністративними установами та посадовими особами держави щодо користування правами (право на такі дії мали виключно суди) та ін. [85, с. 173]. Стаття 35 проекту надавала російським підданим право петицій: «Усі російські піддані вільні звертатися до урядових властей з клопотанням за громадськими та державними потребами». А стаття 32 встановлювала свободу зборів «з метою, що не суперечить закону» [85, с. 174].

Відповідно до вищезгаданого, доречною у законопроекті була й стаття 38, що належала до наступного – третього – розділу: «Імперія Російська управляється на твердих підвалинах законів, що видаються у порядку, цими Основними Законами встановленому» [85, с. 174]. Тобто Основні державні закони мали бути джерелом для всього іншого законодавства. А отже, мали для держави значення Основного Закону – конституції.

Як свідчить текст «Основних державних законів...» у редакції від 23 квітня 1906 р., ці та інші положення були суттєво скореговані.

Почнемо зі статті 84 розділу дев'ятого («Про закони»): «Імперія Російська управляється на твердих підвалинах законів, виданих в установленому порядку» [81]. Порівнюючи цей текст із текстом статті 38 первісного проекту, в принципі погоджуємося з думкою, що у цій статті декларовано правовий характер держави [86, с. 30]. Інша справа, що у статті 84 на нашу думку, нівелювалася роль самих «Основних державних законів...» як конституції.

Саме змістом цієї статті вважаємо, можуть бути обґрунтовані сумніви окремих дослідників у конституційному значенні «Основних державних законів...» [87, с. 28].

Права російських підданих в остаточному варіанті «Основних державних законів...» відображені у статтях 72 – 83 розділу восьмого «Про права і обов'язки російських підданих» [81]. Більшість з них – сім статей з дванадцяти – відображають особисті права: право на особисту недоторканність, свободу віросповідання (про останнє йдеться також у статтях 66 і 67 розділу сьомого «Про віру»), недоторканність житла, вільне обрання місця проживання, професії, право власності, набуття та відчуження майна (статті 72 – 77, 81) [81]. Три статті – 78, 79, 80 – відображають політичні права: свободу слова, зборів і спілок [81].

Аналізуючи зміст згаданих вище статей, вважаємо необхідним звернути увагу на те, що майже у кожній з них (крім статті 77) присутня фраза: «у межах, встановлених законом...» або «умови визначаються законом...» і т. д. Тобто присутнє посилання на поточне законодавство як правовий механізм забезпечення вищезгаданих свобод. Коментуючи зміст вищезгаданих статей, вважаємо необхідним зазначити наступне. Такі законодавчі норми свідчили про відсутність прямої дії конституції (що взагалі є характерною рисою конституцій «першої хвилі»). Аналогічні норми містили наприклад, конституції інших держав – Бельгії, Пруссії, Австрії («королівств і земель, представлених у рейхсраті») – зразків для «Основних державних законів...» 1906 р. [72]. З цього випливала необхідність ґрунтовної зміни поточного законодавства імперії відповідно до «Основних державних законів...».

І тут зазначаємо головні проблеми ефективності дії «Основних державних законів...». По – перше, як вже йшлося вище, їх сила як Основного Закону держави значною мірою нівелювалася змістом статті 84. Тобто «Основні закони...» формально не були вважаємо, основою для поточного законодавства (принаймні стосовно прав людини). По – друге, поточне законодавство було мало пристосоване до нових політичних умов, викликаних революційними

потрясіннями (відображенням останніх у державному законодавстві власне, й були «Основні державні закони...»). По – третє, самі «Основні державні закони...» містили норми, що давали можливість вилучати з під дії законодавства окремі ситуації, і тим самим нівелювати тільки що проголошені тут такі права людини.

Проілюструємо останні два твердження на наступних прикладах. Стаття 76 «Основних державних законів...» декларувала право всіх підданих імперії вільно обрати місце свого проживання [61]. Але поточне законодавство – Положення про паспорти та вид на проживання – запроваджене ще 1895 року, дозволяло наявність безстрокових паспортів (за якими дійсно можна було обирати місце проживання у межах держави, а також отримати закордонний паспорт) лише у дворян, чиновників, військових (офіцерів) та почесних громадян. Лише внаслідок видання «Основних державних законів...» ці обмеження були скасовані імператорським указом від 5 жовтня 1906 р. та й то частково [82, с. 18].

Статті 72 і 73 «Основних державних законів...» декларували недоторканність особи від свавілля з боку установ і посадових осіб державної влади [81]. Водночас стаття 83 тих самих «Основних державних законів...» проголошувала законну можливість обмеження всіх зазначених вище прав людини (зокрема, й права недоторканності особи) внаслідок оголошення окремих місцевостей держави на воєнному стані [81]. Враховуючи те, що з 1906 по 1917 роки не було жодного року, протягом якого на території Російської імперії в цілому або її окремих місцевостей зокрема не оголошувався воєнний стан (або стан посиленої охорони через масові заворушення), юридичні гарантії прав російських підданих таким чином, зупинялися [82, с. 18].

Враховуючи все вищесказане, приєднуємося до думки, що ефективність дії «Основних державних законів...», а отже і юридичні гарантії декларованих ними прав людини великою мірою залежали від: а) ефективності роботи з перегляду існуючого на той момент поточного законодавства з метою його пристосування до нових умов розвитку країни, викликаних революцією 1905 –

1907 рр.; б) готовності і влади і суспільства дотримуватися законодавства у відносинах між собою. Тобто підтримувати правовий характер держави.

Слід зазначити, що така робота тоді дійсно почалася. Так, вже протягом 1905 – 1907 рр. у Російській імперії було прийнято низку тимчасових правил, які стосувалися реалізації прав на свободу зборів, спілок, виходу періодичних видань (щодо реалізації права на свободу слова й друку). Нові риси з'явилися також у сфері судівництва: інститут умовно – дострокового звільнення, право судів на реабілітацію та поновлення у правах [87, с.34].

Проведена робота втім, була незначною для того, щоб відчутно змінити становище у галузі поточного законодавства. Ситуація вимагала значно більших зусиль з боку влади (у контакті із громадськістю) для перегляду нормативно – правових актів, які суперечили «Основним державним законам...». Вимагалось й прийняття нових правових актів [87, с. 34].

Проілюструємо це твердження на прикладі виборчого законодавства. Воно не входило до «Основних державних законів...», складаючи окремий корпус нормативно – правових актів держави [69]. На момент видання «Основних державних законів...» виборче право у Російській імперії регулювалося Положенням про вибори до Державної думи від 6 серпня 1905 р. та Іменним імператорським указом від 11 грудня 1905 р. про зміну Положення про вибори до Державної думи [88]. Згідно із вищезгаданими нормативно – правовими актами, активне виборче право мали всі піддані імперії починаючи із 25 – річного віку крім: а) жінок; б) здобувачів освіти у навчальних закладах; в) військових дійсної військової служби; г) «кочових інородців»; д) державних службовців окремих категорій; є) осіб, засуджених судом і тих, що перебували під опікою [69]. Для активного виборчого вводилися цензи: а) майновий (сплата різних видів майнових податків) та осілості: один рік для селян і шість місяців – для робітників [87, с. 31]. Вибори відбувалися за куріями – волосних спільнот (селяни); землевласників; міських обивателів (підприємці); робітників (у губерніях з кількістю робітників більше десяти відсотків мешканців); станичних спільнот (у козачих областях). Прямими вибори були лише для

великих землевласників та міських мешканців. Для середніх землевласників вони були двоступеневими, а для селян і козаків – триступеневими. Положення про вибори розповсюджувалося лише на п'ятьдесят губерній Європейської частини імперії та Область Війська Донського. Для всіх інших територій держави передбачався особливий порядок реалізації підданими активного виборчого права. Протягом 1905 – 1906 рр. він був сформульований у восьми (!) нормативно – правових актах держави, що стосувалися виборів на різних територіях [88].

Згодом, 3 червня 1907 р. було видане нове Положення про вибори до Державної думи. Не змінюючи принципово виборчу систему, воно суттєво змінювало склад думських депутатів від різних курій та представництво різних регіонів держави. Внаслідок цього місця у думі перерозподілялися на користь курії землевласників. Саме вони (а не селяни, як раніше) стали основною політичною силою у парламенті [88].

Коментуючи це законодавство, вважаємо за потрібне зазначити наступне. З одного боку, враховуючи відсутність представницьких установ на загальнодержавному рівні (і відповідно, відсутність у підданих імперії виборчого права) до революції 1905 р. це законодавство було явним кроком уперед порівняно із попередніми часами. Відтепер піддані Російської імперії отримали право і можливість обирати і бути обраними до новоутворених законодавчих установ – Державної думи і Державної ради (остання частково стала виборною на підставі відповідного указу від 20 лютого 1906 р.). З іншого боку, вся вищезгадана виборча система явно не відповідала політичним настроям у суспільстві. Представники різних соціальних груп (насамперед робітників і селянства) та ліва інтелігенція вимагали загального і прямого виборчого права [88]. У той же час влада категорично відмовлялася надавати його. Відомі слова щодо цього самого імператора Миколи II: «...Рухатися надто великими кроками неможна. Сьогодні загальне голосування (загальне виборче право – Г. К.), а там недалеко і до демократичної республіки» [69]....

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Така політика лише підігрівала революційні настрої у суспільстві. Тим більше, що заміна виборчого закону 11 грудня 1905 р. виборчим законом 3 червня 1907 р. відбулася з порушенням «Основних державних законів...». Адже відповідно до них, імператор хоча й мав право виключної законодавчої ініціативи щодо виборчого законодавства, проте мусив реалізовувати її не інакше, як у взаємодії з Державною радою і Державною думою. Зазначене положення «Основних законів...» було порушене імператорським маніфестом про розпуск II Державної думи. Тут зазначалося, що лише «історичній владі» (тобто монарху – Г. К.) належить право скасовувати існуючий і запроваджувати новий виборчий закон. Отже, приєднуємось до думки про таку зміну законодавства як фактичний державний переворот [89, с. 99]. Що у свою чергу, означало протизаконний характер дій самої влади в особі імператора Миколи II та його оточення.

Обмежений характер «Основних державних законів...» щодо вирішення зловбодених проблем життя країни, а також нігілізм самої влади щодо дотримання навіть такого обмеженого законодавства яскраво давав себе знати у національному питанні. Як відомо, російська революція 1905 – 1907 рр. призвела до активізації на території імперії національних рухів, зокрема й українського. Його найвищим проявом ми вважаємо існування української громади у Державній думі Російської імперії у 1906 – 1907 рр. А також висунутий цією громадою під керівництвом М. С. Грушевського проект реформування державного устрою Росії. Останній передбачав перетворення централізованої Російської імперії на федеративну демократичну державу із найширшою автономією її національних регіонів, зокрема й України [90, с. 320].

Щодо співвідношення національних рухів, зокрема українського, з «Основними державними законами...» вважаємо за необхідне зазначити наступне. Почнемо з того, що права на вільний розвиток різних націй в «Основних державних законах...» не було взагалі. Цим вони помітно відрізнялися (у гірший бік) від наприклад, статті 19 «Конституційного закону

про загальні права громадян королівств і земель, представлених в рейхсраті» 1867 р., який був складовою частиною тогочасної австрійської конституції і діяв зокрема, на західноукраїнських землях Австро – Угорщини [72]. Термін «народ» зустрічається в «Основних державних законах...» лише у статті 67 у домодерному значенні етноконфесійної спільноти, а не у модерному значенні політичної (громадянської) нації [81]. Саме тому згаданий вище підйом українського національного руху в імперії можна вважати радше реалізацією прав російських підданих на свободу зборів, слова і спілок, відображені у статтях 78 – 80 «Основних державних законів...» [81].

Втім, влада російської держави в особі імператора Миколи II і його оточення (де дедалі помітніше місце займав міністр внутрішніх справ і голова Ради міністрів Російської імперії П. А. Столипін) не збиралася дотримуватись навіть такого обмеженого, з точки зору національних інтересів українців, законодавства. Доказ цьому – хвиля урядових обмежень і прямого переслідування прихильників українського націоналізму в імперії [91, с. 2 – 4 та ін.]. Все це свідчить на нашу думку, про непристосованість тодішнього російського права (а звідси, і правосвідомості людей) до модерної ідеї нації, а відтак, і національної держави XIX – XX століть.

Дія «Основних державних законів...» на нашу думку, вплинула на майбутнє українського національного руху на українських землях Російської імперії наступним чином. З одного боку, вони сприяли подальшій радикалізації українського руху, відображаючи цим несумісність співіснування української національної держави з імперією [89, с. 381 – 395]. З іншого боку, вони сприяли поширенню на українських землях Російської імперії «політичного малоросійства» (термін наш – Г. К.) як політичного руху українців, що вважали себе невід'ємною складовою частиною «триединого російського народу» – великоросів, малоросів і білорусів. Тобто зараховували себе до російської імперської держави, а не до української держави – нації [89, с. 239 – 248; 92]. «Політичні малороси» приймали активну участь у діяльності російських партій,

громадських організацій та спілок різноманітного напрямку, що діяли на українських землях Російської імперії.

На відміну від власне українських партій, громадських організацій, спілок діяльність відповідних російських структур не тільки не переслідувалася, а ще й заохочувалася владою імперії. Так, членом наймасовішої з них – «Союза русского народа» – вважав себе сам Микола II [89, с. 241]. А головне, їхні програмні цілі (знову ж таки, на відміну від українських партій) повністю відповідали «Основним державним законам...». Наприклад, статті першій: «Держава Російська єдина і неподільна». Або статті третій: «Російська мова є мовою державною і обов'язкова ...у всіх державних і громадських установах. Вживання місцевих мов і наріч у державних і громадських установах визначається особливими законами» [81]. Програмою «політичного малоросійства» щодо майбутнього державного устрою України у рамках імперії слід на нашу думку, вважати відновлення свого часу ліквідованої російським урядом автономії козацтва у Полтавській, Чернігівській, Київській і Бессарабській губерніях за зразком вже існуючих козачих регіонів, наприклад Облaсті Війська Донського [92, с. 184]. У зв'язку із цим приєднуємося до такої думки: «...Коли 1917 року українська національна революція почала реалізовувати ідею української національної автономії на практиці, чимало українських селян і міщан ...вже зазнайомилися з автономістськими гаслами та практиками завдяки чорносотенцям» [92, с. 179].

Таким чином, «Основні державні закони Російської імперії» у редакції від 23 квітня 1906 р. можна вважати перехідним етапом у розвитку державності та права від домодерної імперської держави до модерних національних держав, зокрема України. Саме з цієї точки зору вони є важливою сторінкою історії держави і права України і потребують подальшого наукового дослідження.

REFERENCES

1. Іванникова В.В. Адміністративний примус: суть та визначення. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2011. № 2. С. 190–197.
2. Кузьменко Ю. В. Аналіз правового механізму заборони катувань в Україні. Юридичний бюлетень. 2020. Вип. 14. С. 49-54.
3. Мех Ю.В, Уварова М.В. Поліцейські заходи примусу та превентивні заходи: умови та особливості застосування. Юридичний науковий електронний журнал, 2021. Вип. 11. С. 482–485.
4. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / Кол. авт.; кер. авт. кол. д.ю.н., доц. Т.П. Мінка. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.
5. Поліщук А.О. Забезпечення прав людини при застосуванні заходів адміністративного примусу поліцією: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НДІ Публічного права, 2017. 178 с.
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 06.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
7. Бойко А. О., Єпіфанов А. О. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка», 2018. № 3. С. 65-75.
8. Доходи держбюджету України. Вебсторінка Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>
9. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році. Веб сторінка Мінекономіки. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
10. Корунчак Л.А. Нормативно-правовой договор: синергетические особенности. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2018, август. С. 11–14. URL: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/4/part_2/2.pdf.
11. Кузьменко Ю.В. Державний фінансовий контроль: адміністративно-правові аспекти. Юридичний бюлетень. 2022. Вип. 24. С. 122-127.
12. План дій BEPS в Україні. Веб сторінка #BEPS in UA. URL: <https://bepsinua.bank.gov.ua/beps/>.
13. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 25.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

14. Схеми по ухилянню від податків 2021. Сайт Ціна держави. URL: <https://cost.ua/shemy-ro-uhylyannu-vid-podatkov-2021/>.
15. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
16. Кодекс Законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 року № 322-VIII. Відомості Верховної Ради України. Ст. 375.
17. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.
18. Кікінчук В. Процесуальні аспекти звільнення працівника поліції. Молодий вчений. 2017. Вип 5. С. 112-126.
19. Офіційний сайт патрульної поліції України. URL.: <http://patrol.police.gov.ua/ru/highlight/pryyednujsyado-patrujnoyi-politsiyi-provodytsya-nabir-u-22-oblastyah-ukrayiny/>. Дата звернення: (09.04.2023).
20. Єпішко І. С. Правовий захист поліцейських. Право і Безпека. 2017. № 3. С. 67-71.
21. Квітка Я. М. Дмитрик Р. В. Звільнення поліцейського з органів Національної поліції за власним бажанням. Часопис Київського університету права. 2018. Вип. 3. С. 109-111.
22. Яценюк О. Р. Особливості становлення адвокатури за часів первісного суспільства. Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє. Одеса. 2019. С. 564.
23. Конахевич Н. А. Становлення та розвиток інституту адвокатури. Київ. 2019. С.22.
24. Адвокатура України : підручник у 2 кн. / за заг. ред. С. Я. ФурситаН. М. Бакаянної. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Алерта, 2016. Кн. 1. 864 с.
25. Святоцький О. Д. Адвокатура України : навч. посіб. Київ : Ін Юре, 1997. 224 с.
26. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 19.11.2022).
27. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#n135> (дата звернення: 19.11.2022).
28. Стельмах Т. В. Особливості правового статусу адвоката. Травневі правові читання. Черкаси. 2020. С.433-434.
29. Попов О. Роль адвоката у забезпеченні єдності судової практики при розгляді цивільних справ. Problems of legality. 2021. №. 154. С. 127-137.

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

30. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 19.11.2022).
31. Поліщук М.Г., Андрієвська Л.О., Косяченко К.Є., Словник з цивільного процесу. Видавець Біла К.О., 2020-200 стр
32. Основні положення про роль адвокатів. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 20.11.2022).
33. Слива Л. В. Консультативна діяльність адвоката як особливий вид адвокатської діяльності. Цивілістична процесуальна думка. 2016. №. 3. С. 80-82.
34. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката у цивільному судочинстві в контексті змін до процесуальних кодексів. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 6. С. 383-386. URL: http://pap.in.ua/6_2017/115.pdf
35. Конституція України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>. (дата звернення 16.04. 2023).
36. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14> (дата звернення 16. 04. 2023).
37. Кримінальний Процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 16. 04. 2023).
38. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення 16. 04. 2023).
39. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 16. 04. 2023).
40. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України від 23.09.2021 р. №1780-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення 16. 04. 2023).
41. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 16. 04. 2023).
42. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 р. № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (дата звернення 16. 04. 2023).
43. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення 16. 04. 2023).

44. Інструкція про порядок проведення службового розслідування стосовно працівників Національного антикорупційного бюро України, затверджена Наказом Директора Національного антикорупційного бюро України від 23.10.2015 р. № 4. URL: <https://nabu.gov.ua/instrukciya-pro-poryadok-provedennya-sluzhbovogo-rozsliduvannya-stosovno-pracivnykiv-nacionalnogo> (дата звернення 16. 04. 2023).
45. Правила внутрішнього службового розпорядку державних службовців Національного антикорупційного бюро України, затверджені загальними зборами державних службовців 07.09.2016 р. та погоджені Директором Національного бюро 07.09.2016 р. URL: <https://nabu.gov.ua/zminy-do-pravyl-vnutrishnogo-sluzhbovogo-rozporyadku-derzhavnyh-sluzhbovciv-nacionalnogo> (дата звернення 16. 04. 2023).
46. Положення про Управління внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України: затверджено Наказом Директора Національного антикорупційного бюро України від 29. 11. 2019 р. № 142. URL: <https://nabu.gov.ua/nakaz-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-upravlinnya-vnutrishnogo-kontrolyu-nacionalnogo> (дата звернення 16. 04. 2023).
47. Юхно О. О. Процесуальний статус детектива: порівняльно-правовий аспект національного і зарубіжного законодавства. Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики. Харків. 2018. С. 225 – 227
48. Войтюк Р. В. Кримінальна процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України: питання теорії та практики. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1 (13). С. 108 – 119
49. Довжич Є. В. Відповідальність детектива НАБУ. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. № 1(22). Том 2. С. 201 – 206
50. Кушніт В. П. Гарантії діяльності та відповідальність детектива Національного антикорупційного бюро України. Право.ua. 2021. № 1. С. 92 – 100
51. Rohalska V. V. Taking of biological samples for expertise under the legislation of Ukraine and its conformity with eu standards / O. M. Bronevytska, H. D. Boreiko, I. S. Shapovalova, I. R. Serkevych. Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Vol. 28, No. 3, 2021 P. 290-300. [in Ukrainian].
52. Shynharov D. O. (2019). [Procedural aspects of taking washings from the hands of detained persons in criminal proceedings]. Protsesualni aspekty vidibrannia zmyviv z ruk zatrymanykh osib u kryminalnomu provadzhenni/DO Shynharov//Derzhavne biuro rozsliduvan: dosvid stanovlennia: mater. II Mizhnar. Nauk.-prakt. Konf.(m. Odesa, 21 cherv. 2019 r.)/redkol.: HO Uliana (holova), NM Bakaianova.—Odesa: Yurydychna literatura.—S. 326–328. [in Ukrainian].

53. Sergij S. Vitvitskiy, Oleksandr N. Kurakin, Pavlo S. Pokataev , Oleksii M. Skriabin and Dmytro B. Sanakoiev (2021). Formation of a new paradigm of anti-money Laundering: The experience of Ukraine. Problems and Perspectives in Management, 19(1), 354-363. Doi:10.21511/ppm.19 (1).2021.30.
54. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy (2012). [Criminal Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI. Verkhovna Rada Ukrainy: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (data zvernennia 25.03.2023). [in Ukrainian].
55. Vilhushynskiy V. (2014). [Regarding problematic issues of legislative regulation of the institute of secret investigative (search) actions in criminal proceedings]. Shchodo problemnykh pytan zakonodavchoho rehuliuвання instytutu nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii u kryminalnomu provadzhenni / V. Vilhushynskiy // Viche. - № 10. – S. 12-15. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_10_6. (data zvernennia 25.03.2023). [in Ukrainian].
56. Kholostenko A.V. (2013). [Ways to optimize the procedure for consideration of requests for permission to carry out secret investigative (search) actions in the investigation of crimes in the field of receiving illegal benefits.]. Shliakhy optymizatsii poriadku rozghliadu klopotan pro dozvil na provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii u rozsliduvanni zlochyniv u sferi oderzhannia nepravomirnoi vyhody. Forum prava. № 4. URL: file:///C:/Users/Serg/Downloads/FP_index.htm_2013_4_74.pdf (data zvernennia 25.03.2023). [in Ukrainian].
57. Kudinov S.S., Shekhavtsov R.M., Drozdov O.M., Hrynenko S.O. (2013). [Covert investigative (investigative) actions and the use of the results of investigative activities in criminal proceedings]. Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii ta vykorystannia rezultativ operativno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu provadzhenni : navchalno-praktychnyi posibnyk. Kharkiv : Oberih. 344 s. [in Ukrainian].
58. Chornous Yu.M. (2017). [Forensic support for the investigation of crimes]. Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv : monohrafiia. Vinnytsia: Nilan-LTD. 492 s. [in Ukrainian].
59. Koriak V.V., Vasylynchuk V.I., Slyvenko V.R., Salkov H.V. (2011). [Anti-bribery in the budgetary sphere by units of the State Service with economic crime]. Protydiia khabarnytstvu u biudzhetnii sferi pidrozdilamy Derzhavnoi sluzhby z ekonomichnoiu zlochynnistiu: naukovo-praktychnyi posibnyk / za zah. Red. O.M. Dzhuzhi. Kyiv : DSBEZ. 185 s. [in Ukrainian].
60. Instruksiiia pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu provadzhenni (2012). [Instructions on the organization of secret investigative (search) activities and the use of their results in criminal proceedings]: Nakaz Heneralnoi prokuratury Ukrainy, Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, Sluzhby bezpeky Ukrainy, Administratsii

THE LATEST PHILOSOPHICAL ACHIEVEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN JURISPRUDENCE

Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 16 lyst. 2012 r. № 114 /1042/516/1199/936/1687/5/. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (data zvernennia 25.03.2023). [in Ukrainian].

61. Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua>;
62. Конституція Пилипа Орлика. <https://uk.wikisource.org>;
63. Чухліб Т. Ідеальна держава в Україні? Козацький проект 1710 року. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 103 с. <https://chtyvo.org.ua>;
64. Конституция Польши 1791 <https://worldconstitutions.ru>;
65. Кольбенко А. Передумови прийняття та характеристика першої конституції Польщі 1791 року (до 230-річчя від року прийняття) Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2020. Випуск 71. С. 33–41. <http://publications.lnu.edu.ua>;
66. Цісарський указ від 4 березня 1849 № 150 про затвердження Оломунецької конституції Австрійської держави/Петрів Р. Австрійські, австро – угорські і галицькі конституції (кінець XVIII – XIX ст.) – Івано – Франківськ: Місто НВ, 2005. С. 26 – 42. <http://narratif.primordial.org.ua/pdf/petriv01.pdf>.;
67. Галицькі конституції/Петрів Р. Австрійські, австро – угорські і галицькі конституції (кінець XVIII – XIX ст.). Івано – Франківськ: Місто НВ, 2005. С. 53 – 82. <http://narratif.primordial.org.ua/pdf/petriv01.pdf>.;
68. Гриб Н. П. Крайова конституція для Галичини 1850 р.: передумови її прийняття, структура та основні положення. Часопис Київ. ун – ту права, 2012. № 1. С. 72 – 76. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>;
69. Геральд Штурц. Рівноправність національностей у конституції та державному управлінні Австрії (1848–1918). Пер. з нім.: Х. Николин. Л.: Літ. агенція «Піраміда», 2019. 376 с. <https://uamoderna.com/biblioteka/gerald-stourzh>.;
70. Груднева Конституція. <https://uk.wikipedia.org>4
71. Качур В. О. Прийняття та структура Конституції Австрії 1867 р./В. О. Качур//Наук. вісн. Нац. ун – ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2012. Вип. 173(3). С. 20 – 27. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>4
72. Конституційний закон про загальні права громадян королівств і земель, представлених в рейхсраті 1867. <https://constituanta.blogspot.com>;
73. Начерки конституції республіки 1850. <https://constituanta.blogspot.com>;
74. Проект оснований Устава украинского общества «Вольный Союз» - «Вільна Спілка» 1884. <https://constituanta.blogspot.com>;

75. Основний Закон «Самостійної України» спілки народу українського 1905. <https://constituanta.blogspot.com> ;
76. Книга буття українського народу. <https://uk.wikisource.org/wiki/>;
77. Статут Кирило – Мефодіївського товариства. <http://izbornyk.org.ua/rizne/kmt01.htm#st144>;
78. Кодан С. В. Совершенствование законодательства в юридической политике Российского государства в первой половине XIX века: стратегические направления и общин результаты. Юридич. Техника, 2015. № 9. С. 317 – 326. <https://cyberleninka.ru/>;
79. Конституційне питання і українство в Росії 1905. <https://constituanta.blogspot.com/2011/08/1905.html>;
80. Приймак Т. Конституційний проект М. Грушевського з 1905 року. Укр. іст. журн. 1991. № 1. С. 127 – 136. <http://history.org.ua/JournALL/journal/1991/1/16.pdf>.;
81. Основные Законы Российской Империи/Часть первая <https://ru.wikisource.org> ;
82. Козинець О. Основні закони Російської імперії 1906 року: історико – правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 11. С. 17 – 20. <http://ir.stu.cn.ua>;
83. Герасименко, О. В. (2017). Спроба створення «селянських республік» на Слобожанщині в роки першої революції 1905 – 1907 рр. Український селянин: зб. наук. пр. 2017. Вип.17. С. 29 – 32. <https://ukr-selianyn-journal.cdu.edu.ua/article/view/1854>;
84. Слученкова Ю. С. «Основные государственные законы Российской империи» от 23 апреля 1906 г. как этап становления российского конституционализма. Государство и право в XXI веке. 2016. № 1. С. 22 – 26. <https://cyberleninka.ru.;>
85. Зінченко О. В. Еволюція проекту Основних державних законів Російської імперії 23 квітня 1906 р. О. В. Зінченко. Культура народів Причорномор'я. 2003. № 43. С. 173 – 176. <http://dspace.nbuv.gov.ua> ;
86. Зінченко О. В. Основні державні закони Російської імперії 1906 р. – конституція чи «конституційний костюм» самодержавства? О. В. Зінченко. Проблеми законності. 2011. Вип. 114. С. 26 – 36. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2011_114_5;
87. Шульженко Ю. Л. Основные государственные законы 1906 г. – начало реального практического конституционализма в России. Ю. Л. Шульженко. Изв. высш. уч. заведений. Поволжский регион. Общественные науки. 2019. № 3 (51). С. 24 – 36. <https://cyberleninka.ru>;

88. Демин В. А. Правовые основы выборов в Государственную Думу Российской империи. https://www.rcoit.ru/lib/history/state_duma_russian_empire ;
89. Магась В. О. Громадсько – політичні організації і влада в під російській Україні (1905 – лютий 1917 р.). Дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук. Кам'янець – Подільський: Кам'янець – Подільський нац. ун – т ім. І. Огієнка, 2021. 652 с.; <https://shron1.chtyvo.org.ua> ;
90. Реєнт О. П. Українці в Державній думі Російської імперії. Проблеми історії України кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зб. наук. пр., 2009. Вип. 16. С. 318 – 335. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/13920>;
91. Гаухман М. В. Національна політика Російської імперії щодо українського населення Правобережної України (1905 – 1914 рр.). Гілея: наук. вісн. Зб. наук. пр. К., 2011. Вип. 54. С. 1 – 7. <https://shron1.chtyvo.org.ua> ;
92. Климентій К. Федевич, Климентій І. Федевич. За Віру, Царя і Кобзаря. Малоросійські монархісти і український національний рух (1905 – 1917 роки)/пер. з рос. Катерина Демчук. К.: Критика, 2017. 308 с. <https://chtyvo.org.ua>